ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਮਈ ੨੦੧੦

May 2010

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਨਾਂਦੇੜ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜੜੋਂ ਉਖਾੜਣ ਤੇ ਜਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਵਾਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤੀਰ, ਨਗਾਰਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ।

SACHKHAND PATRA सचखंड पत्र

ਭੇਟਾ 17/-

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਪਵਿੱਤਰ ਮਰਿਯਾਦਾ (ਪੂਜਾ ਪਾਠ)

✻ ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਗਾਗਰੀਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	੧.੫੫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ
✻ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨.੦੦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ
✻ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩.੦੦ ਸਵੇ
✻ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩.੨੦ ਸਵੇ
✻ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੩.੩੦ ਸਵੇ
✻ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੬.੦੦ ਸਵੇ
✻ ਭੋਗ ਦੇਗ (ਕੜ੍ਹਾਹ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਪਰੰਤ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਆਰੰਭ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ	੬.੧੫ ਤੋਂ ੭.੩੦ ਸਵੇ
✻ ਕਥਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੭.੩੦ ਸਵੇ
✻ ਆਰੰਭ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ	੧੦.੧੫ ਸਵੇ
✻ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ	੧੦.੩੦ ਸਵੇ
✻ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਰਤਨ ਚਰਨ ਕੰਵਲ	੧੧.੩੦ ਸਵੇ
✻ ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੨.੦੦ ਦੁਪਹਿ
✻ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਫਾਈ	੧੨ ਤੋਂ ੧ ਦੁਪਹਿ
✻ ਭੋਗ ਦੇਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੩.੪੫ ਦੁਪਹਿ
✻ ਕਥਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ	੪ ਤੋਂ ੫ ਸ਼ਾ
✻ ਕੀਰਤਨ ਸੋਦਰ ਚੌਕੀ	੫ ਤੋਂ ੬.੩੦ ਸ਼ਾ
✻ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ	੬.੩੦ ਸ਼ਾ
✻ ਆਰਤੀ, ਚੌਕੀ, ਸਵੈਯੇ	੭.੦੦ ਰਾ
✻ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ	੯.੦੦ ਰਾ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਵਿੱਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ

✻ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਰਾਵਾਂ ਤੱ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ।

✻ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟ੍ਰੇਨ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਅ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਵਾਂ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਹੈ

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸੈਹਰਾ ਮਹਾਤਮ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਠ ਭੇਦ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣੈ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਬਿਰਾਜੀ ਸੋਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਤ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੂਪੀਆ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਥਾਕਾਰ, ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੀਤਲ ਸੰਪਾਦਕ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ, ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਦਿ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸੈਹਰਾ ਮਹਾਤਮ ਪੋਥੀਆਂ ਛਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ, ਮੀਤ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜੋਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧੂਪੀਆ ਆਦਿ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗੋ-ਏਅਰ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਹਵਾਈ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੰਗਤਾਂ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਪਹਿਲੀ ਫਲਾਈਟ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਪੁੱਜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਸ੍. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਕਤ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਚਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਲ, ਸ੍. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਲੂਜਾ, ਪਹੁੰਚੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ।

ਸਵਾਮੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਤੀਰਥ ਮਰਾਠਵਾੜਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਔੱਨ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਫੁਲਹਾਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜੋਤ ਜਗਾ ਕੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਡਾ. ਸ੍ਰੀ ਸਰਜੇਰਾਓ ਜੀ ਨਿਮਸੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਡਾ. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਲਬਰਗਾ, ਡਾ. ਐਸ.ਕੇ. ਵਰਮਾ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ 'ਜੋਗ ਦਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਮਹੱਤਵ' ਬਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਟੇਟਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ੨੦੭ ਡੇਲੀਗੇਟਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ, ਮੰਚ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਡਾ. ਸ੍ਰੀ ਸਰਜੇਰਾਓ ਜੀ ਨਿਮਸੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਂਨ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ੨੫ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਸ੍ਰੀ ਭੀਮਰਾਓ ਜੀ ਸ਼ੇੜਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਕਾਸ਼ਵਾਨੀ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ. ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ।

ਪਿਛਲੇ ੨੫ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ. ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉੱਚ ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਮਾਨ-ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜੋਤਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਖੰਗੂੜਾ ਮੁਖ ਅਧਿਆਪਕਾ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣ।

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਅਬਿਚਲ ਨਗਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਸੇਈ ਫਲ ਪਾਏ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਵਸਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ

ਸਾਲ ੩੬ ਮਈ ੨੦੧੦ ਅੰਕ ੪੨੭

ਸੰਪਾਦਕ

ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ੀਤਲ'

M.Com., L.L.B.

ਸਹਾ. ਸੰਪਾਦਕ

ਰਾਜਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਕੱਲ੍ਹਾ'

M.A., G.P.

ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ
ਮਈ-ਜੂਨ ੨੦੧੦

* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੨	੧੪ ਮਈ
* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੩	੨੬ ਮਈ
* ੪੦ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਮੁਕਤਸਰ	੪ ਮਈ
* ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਦਿਵਸ	੧੪ ਮਈ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੪ ਮਈ
* ਮੱਸਿਆ	੧੪ ਮਈ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੨੭ ਮਈ
* ਗੁਰਿਆਈ ਪੁਰਬ ਪਾ: ੬	੫ ਜੂਨ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੫	੧੬ ਜੂਨ
* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੬	੨੭ ਜੂਨ
* ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ	੪-੬ ਜੂਨ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ	੮ ਜੂਨ
* ਬਰਸੀ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	੨੯ ਜੂਨ
* ਜਨਮ ਦਿਨ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	੩੦ ਜੂਨ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੫ ਜੂਨ
* ਮੱਸਿਆ	੧੨ ਜੂਨ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੨੬ ਜੂਨ

ਨੋਟ :- 'ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁ: ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਅਦਾਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ।

-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਦਰਪਨ

* ਸੰਪਾਦਕੀ ੩
* ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ-ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ -ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ ੯
* ਖਾਲਸਾ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ - ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ -ਸ੍ਰ: ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ੨੦
* ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ -ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ੨੩
* ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਗੌਰਵ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤ- ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਬਿਰਤਾਂਤ -ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ੨੯
* ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ - ੩ -ਡਾ.ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ੩੫
* ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ (ਮਾਰਚ-੨੦੧੦) ੩੮

हिन्दी विभाग

* खालसा राज्य के संस्थापक-बाबा बंदा सिंघ बहादर -डॉ. राजेंद्र सिंघ जी 2
* आपु गवाइ सेवा करे.......... -स. अवतार सिंघ जी 5
* खालसे के बच्चों में होता है अमृत का असर -स. नानक सिंघ जी (टीवर) 8
* गुरबाणी कैसे पढें ? -स. नानक सिंघ जी निश्तर 9
* करेगा जिक्र हर मौसम............... -डॉ. सतनाम सिंघ जी कोमल 12

ENGLISH SECTION

* Discovering-Baba Banda Singh Ji Bahadur - Dr. Surinder Singh Ji 2
* Salvation according to Sikhism - S. Santokh Singh Ji 12

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪਾਠਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨਿਮ੍ਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮਿਤੀ ੧-੪-੨੦੧੦ ਤੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦਾ ਸਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਪੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਯਤ ਗਏ ਹਨ । ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਾ ਜੀ :

੧) ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ (ਦੇਸ਼ ਲਈ) = ੨੦੦/- ਰੁਪੈ

੨) ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ (ਵਿਦੇਸ਼ ਲਈ) = ੧੦੦੦/- ਰੁਪੈ (ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ)

੩) ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਪੀ = ੧੭/- ਰੁਪੈ

ਨੋਟ : ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਚੰਦਾ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੇਵਲ ਸਲਾਨਾ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ । ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੁਣ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕੇਵਲ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਦੇ ਇਛੁਕ ਪਾਠਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਚੰਦਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

– ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵੱਲੋਂ ੪੨ਵਾਂ ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ ੧ ਅਤੇ ੨ ਮਈ ਨੂੰ

ਸਮੂੰਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵੱਲੋਂ ਪੂਜਨੀਕ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ੪੨ਵਾਂ ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਮਿਤੀ ੧ ਅਤੇ ੨ ਮਈ ੨੦੧੦ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ੩੫ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਮਈ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਮਕਸਦ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵਿਵਾਹ ਕਾਰਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਬੀਰ ਰਸ ਤੋਂ ਬੀਰ ਰਸ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ

ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੁਆਨੀ ਬੀਰ ਰਸ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ । ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ੫੦੦੦ ਸਾਲਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਬੀਰ ਰਸ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤੇ ਬੀਰ ਰਸ ਜੋਧਿਆਂ ਦੀ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦਾ, ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ, ਜ਼ੁਲਮੀ ਅਤਿਆਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਣ ਲਈ, ਮੁੜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚਕ੍ਰ ਉਠਾਣਾ ਪਿਆ । ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਸ, ਦੁਰਜੋਧਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾ ਕੇ ਹੀ ਰਾਵਨ, ਅਹਿ ਰਾਵਨ, ਤ੍ਰਾਟਿਕਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਾਰਣਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਔਰੰਗਜੇਬ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਲੜਨਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜੇ ਗਏ ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਈ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਨ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ –

ਅਸ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਖੰਡੋ ਖੜਗ ਤੁਪਕ ਤਬਰ ਅਰੁ ਤੀਰ ।।
ਸੈਫ ਸਰੋਹੀ ਸੈਹਥੀ ਯਹੈ ਹਮਾਰੈ ਪੀਰ ।।੩।।.........
ਕਾਲ ਤੁਹੀ ਕਾਲੀ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ਤੇਗ ਅਰ ਤੀਰ ।।
ਤੁਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜੀਤ ਕੀ ਆਜ ਤੁਹੀ ਜਗ ਬੀਰ ।।

ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੂਰਮੇ ਜੰਗ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਲੜਦੇ-ਲੜਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੀਕ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇਂ ਸਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹਿਣੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬੀਰ ਰਸ ਵੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੇ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਦੱਖਣ ਵਲ ਆਏ, ਨਾਂਦੇੜ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਗੁਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ ਬੈਰਾਗੀ ਮਾਧੋਦਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਲੰਘ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪਲੰਘ ਉਲਟਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਰਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰ ਰਖੀਆਂ ਸਨ ।

ਇਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ ਬੀਰ ਰਸੀ

ਜੋਧਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੁਨਛ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਾਜੌਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਨਮ ਅਤੇ ਖਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੂਰਮਾ ਖਤ੍ਰੀ ਸੀ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸ਼ੋਕ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਹਿਰਨੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਹਿਰਨੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਬੱਚਾ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੜਫ-ਤੜਫ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਇਹ ਕਰੁਣਾ ਤੋਂ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦਯਾ ਆਈ ਤੇ ਇਸਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਫਿਰ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਛਮਣ ਦਾਸ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਦੀਕਸ਼ਾ ਲਈ ਤੇ ਨਾਮ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ-ਕੰਢੇ ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਨਾਸਿਕ ਰਿਹਾ, ਉਥੇ ਔਘੜਨਾਥ ਤੋਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸਿਖ ਕੇ ਨਾਂਦੇੜ ਆ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਗਾ ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਾਈ ਪਰ ਪਲੰਘ ਨਹੀਂ ਹਿਲਿਆ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ, ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ, ਤੇ 'ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ' ਦਾ ਤਖੱਲਸ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੈਰਾਗੀ ਮੁੜ ਬੀਰ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇਟ ਨਾਲ ਇਟ ਖੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਕਹਿਲਾਇਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੀਰ, ਇਕ ਨਗਾਰਾ, ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੇ ਜੁਲਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫਤੇ ਵਿਚ (ਸੰਨ ੧੭੧੦ ਵਿਚ) ਸਰਹੰਦ ਫਤਹਿ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਕਾਤਿਲ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਿੱਕੇ ਚਲਾ ਕੇ 'ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ' ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ । ਹੁਣ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ 'ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ' ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਕਈ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸ ਨਾਲ ਲਛਮਣ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅੰਤਰ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਵਿਚ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗ ਰਹੀ । ਪਰੰਤੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਰਾਗੀ ਦਾ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਬਾਦ ਜੋ ਬੀਰ ਰਸ ਇਸ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਉਹ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਾਈ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੇਖੇ ਲਾਈ, ਕੌਮ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜੋਧਾ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਸੀ ਇਸਦਾ ਬੀਰ ਰਸ ਤੋਂ ਬੀਰ ਰਸ ਤੀਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਫਰ ।

ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਇਕ ਫਤਹਿ ਮਾਰਚ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫਤੇ ਸਰਹੰਦ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇਗਾ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵੱਲੋਂ 'ਸਰਹੰਦ ਫਤਹਿ ਦਾ ੩੦੦ ਸਾਲਾ' ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਓ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਜੁੜੀਏ ।

–ਗਿ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੀਤਲ

: ਪੁੱਛ–ਗਿੱਛ ਦਫਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜਰੂਰੀ ਫੋਨ ਨੰਬਰ :

ਦਫਤਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ	=	(02462)-243559, 244166
ਦਫਤਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ	=	02462-234813
ਦਫਤਰ ਪੁੱਛ–ਗਿਛ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ	=	02462-241266
ਦਫਤਰ ਮਾਸਿਕ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	=	02462-231170
ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ ਦਫਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ	=	02462-234812
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-234901
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-234902
ਰਿਹਾਇਸ਼ ਗੁ: ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਪਰਿਸਰ	=	02462-234903
ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-313517

–: ਫ੍ਰੀ–ਬੱਸ ਸੇਵਾ :–

ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟ੍ਰੇਨ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਨਾਂਦੇੜ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਸਰਾਵਾਂ ਤੀਕ ਫ੍ਰੀ–ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜਾਨਾ ਸਵੇਰੇ ੮.੩੦ ਵਜੇ ਸਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਫ੍ਰੀ–ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜੀ ।

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ATM ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਂ

੧) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ **Current Account No. 01** ਜਾਂ **Saving Account No. 85** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬੈਂਕ ਕਮਿਸ਼ਨ / ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

੨) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿਚੋਂ **Saving Account No. 0367000100002416** ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

੩) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ **Current Account No. 11265873563** ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੪) ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਖਾ ਤੋਂ **Saving Account No. 11265876360** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੫) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ **AXIS (UTI) Bank** ਵਲੋਂ **On Line Donation** ਭੇਜਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ **www.hazursahib.com.** ਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ **On Line** ਮਾਇਆ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ :

- ਬੈਂਕ ਜਾਂ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ/ਰਸੀਦ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ (ਡਿਰਾਕਸ) ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ, ਪਤਾ, ਫੋਨ, ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹਿਤ ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜੋ ਜਾਂ ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ **02462-234812** ਅਤੇ **E-Mail:contact@hazursahib.com** ਰਾਹੀਂ ਸਚਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜਮਾਂ ਭੇਟਾ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਸੀਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਬੈਂਕ ਡਰਾਫਟ, ਚੈਕ **Superintendent, Gurdwara Sachkhand Board, Nanded(M.S)** ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਉਪਰ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਲਈ ਪਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੈਪੀਟਲ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
- ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜੀ ਮਾਇਆ **Income Tax U/S.80G** ਤਹਿਤ ਟੈਕਸ ਮੁਕਤ ਹੈ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਪਤਾ :

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ! ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ! ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ !

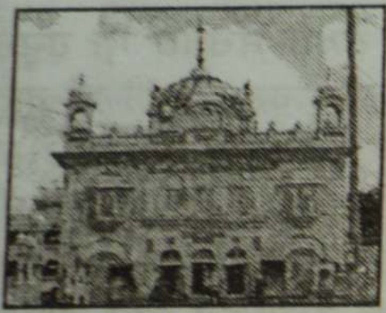
ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ
ਗੋ-ਏਅਰ ਇਨ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਧੀ ਹਵਾਈ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ।। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ।।

ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ-ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹਵਾਈ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਚਿਰੋਕਣੀ ਮੰਗ ਹੁਣ ਮਾਨਯੋਗ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ (ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨਾ ਸਦਕਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਫਲਾਈਟ ਨੰਬਰ	ਰਵਾਨਗੀ ਸਮਾਂ	ਰੂਟ
G 8-212	06.00	ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਾਗਪੁਰ.
G 8-212	08.10	ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ.
G 8-212	09.05	ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ.
G 8-302	19.35	ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ.
G 8-302	20.50	ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਤੋਂ ਨਾਗਪੁਰ.
G 8-302	22.10	ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ.

(ਉਕਤ ਉਡਾਨਾਂ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲਵਾਰ ਅਤੇ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹੋਣਗੀਆਂ)

-ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ-

ਗੋ-ਏਅਰ ਇਨ ਦੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 1800-222-111/09223-222-111
ਅਤੇ ਵੈਬਸਾਈਟ www.GoAir.in ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ।।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ

ਸਮੂੰਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵੱਲੋਂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਨਿਵਾਸੀ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਹਿਤ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖਰਚ 1000/- ਰੁਪੈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2000/- ਰੁਪੈ ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਫਿਰ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਫ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਲੋੜਵੰਦ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਹਰ ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 6 (ਛੇ) ਮਹੀਨੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਚਾਲ ਚਲਣ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਜੀ । ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਸੁਪਰਡੈਂਟ

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ-431601 (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

---

kind Attention-N.R.I. Sangat

The Sadh Sangat, specially the NRI-Sangat is hereby informed that we, on behalf of Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Nanded, have not sent any of our Employees, Officers, Gyani or any other Saint/Person to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded.

It is a request to the Sangat not to give their contributions to any such person who himself admits and shows any forged documents or photographs or Video Tapes/CDs to prove that he is being sent to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded.

Hence, I request the Sangat to send their Contributions/ Donations in favour of "*Superintendent Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.) India*", by Cheque, Draft or M.O.

Superintendent,

Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur

Abchalnagar Sahib , Nanded-431601 (M.S.) INDIA

Ph.-(02462)-234813,243559,241266,244166. Fax No.-02462-234812.

E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ – ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

–ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ *

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਲਤਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਪਮਾਨਿਤ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਦੱਬੀ-ਕੁਚਲੀ ਸਾਹ-ਸਤਹੀਣ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ, ਉਦਮ, ਸੂਰਬੀਰਤਾ, ਆਤਮ ਸਨਮਾਨ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼, ਜੂਝ-ਮਰਨ ਅਤੇ ਫਤਹਿ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਅਗੰਮੀ ਜੀਵਨ, ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ, ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਤਥਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇੱਕ ਜਲਾਲ ਚਮਕਣ ਲੱਗਾ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਸਥਾਨਿਕ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਢੇਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸੱਜੇ ਸਿੰਘਾਂ- ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ- ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੌਣੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ । ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁਜੰਗੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ: "ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥ ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥" (੧੪੧੨) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ 'ਆਗਾਹਾ ਕੂ ਤ੍ਰਾਘਿ ਪਿਛਾ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਿਝਿ ਇਵੇਹਾ ਵਾਰ ਬਹੁੜਿ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ ॥" (੧੦੯੬) ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਆਗੂ

*ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ)

ਬਾਪ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿੰਘ-ਨਾਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਮਹਿਲ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗੇ । ਡਰਾਉਣੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਫੌਜਦਾਰ ਖੁਦ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਅਰਥ- ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਲਟ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੭੦ ਈ: ਨੂੰ ਪੁਣਛ ਜਿਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਰਾਜੋਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ । ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸੀ ਜੋਕਿ ਭਾਰਦਵਾਜ ਰਾਜਪੂਤ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨ ਸੀ । ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹਿਰਨੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਹਿਰਨੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ । ਇਹ ਬੱਚੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤੜਫ ਤੜਫ ਕੇ ਮਰ ਗਏ । ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਉਸਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ । ਹਿਰਨੀ ਦੀ ਹਿੱਤਿਆ ਦੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗ ਉਠੀ । ਉਹ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਟੋਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਲੱਗਾ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਨਾਸਿਕ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਮੇਲ ਇੱਕ ਜੋਗੀ ਔਗੜ ਨਾਥ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਔਗੜ ਨਾਥ ਇੱਕ ਤਾਂਤਰਿਕ ਸੀ ਜੋ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ । ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਉਸਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ । ਉਸ ਨੇ ਔਗੜ ਨਾਥ ਦੀ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਔਗੜ ਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗ੍ਰੰਥ "ਸਿਧ ਅਨੂਨੀਆ" ਵੀ ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਨੇ ਤਾਂਤਰਿਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਤੰਤਰ ਡੇਰਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਨਾਂਦੇੜ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ । ਲੋਕ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਖ-ਤਕਲੀਫਾਂ ਤੇ ਕਾਰਜਸਿੱਧੀ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਧੋਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਹਾ ।

ਆਪਣੀ ਦੱਖਣ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ੧੭੦੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਨਾਂਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਧੋਦਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਮਾਧੋਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ । ਮਾਧੋਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਵੇਖਕੇ ਅਤਿ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੰਤਰ ਤੰਤਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ। ਮਾਧੋਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ । ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਸੀ । ਇਸਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਮਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤਥਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਤਪੱਸਵੀ ਸੀ,

ਉਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਆਗੂ ਥਾਪਿਆ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਤਮ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਯੋਧਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜੋ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਦ ੧੭੦੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ਾਲਮ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਸ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਸੱਤ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਮਾਂ ਹੇਠ ਦਰੜੀ ਸੀ ।

ਕੁਰਬਾਨੀ ਉਹ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਘਰਸ਼ ਉਹ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਨਿਆਂਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮੂਲ ਆਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਹ ਜ਼ਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ, ਅੱਤਿਆਚਾਰ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਜਾਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਮ ਕਰਤੱਵ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵੀ ਦੇਣੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਪੰਜ ਤੀਰ, ਖੰਡਾ ਤੇ ਨਗਾਰਾ ਸੀ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :-

ਬੰਦੇ ਗੁਰ ਖੰਡਾ ਦਯੋ,
ਲਯੋ ਉਨੈਂ ਗਲ ਪਾਇ ॥
ਖਾਲਸੋ ਦੇਖ ਸੁ ਵਿਟਰਿਓ,
ਤਿਨ ਖੰਡੋ ਲਯੋ ਛਿਨਾਇ ॥ (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਰਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਤੋਰੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ੨੦ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਨਾਲ ਭੇਜੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ । ਦਿੱਲੀ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜੇ ਗਏ । ਹੁਕਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤਾਜ਼ਾ ਸਨ "ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗਿਓ ਤਬੈ ਰੋਸ

ਜਾਗਿਓ'' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟ ਰਹੇ ਸਨ । ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੇਸਰੀ-ਖਾਲਸਾਈ ਝੰਡੇ ਥੱਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਾਹਰਾ 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ' ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ੨੫ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੋਈ ਜੰਗੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ, ਗੋਲੀ, ਬਾਰੂਦ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੋਈ ਸਿਖਿਅਤ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਖਾਫੀ ਖਾਨ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ੪੦੦੦ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਤੇ ੭੮੦੦ ਸਿਪਾਹੀ ਪੈਦਲ ਉਸ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ । ਮਸ਼ਹੂਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਦਲ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੮੯੦੦ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਅੰਤ ੪੦,੦੦੦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ । ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲਾਂ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ, ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਬੋਨਾਪਾਰਟ, ਹਿਟਲਰ ਜਾਂ ਚਰਚਿਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਜਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਰਾਜ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ, ਵੱਡੀਆਂ ਜੰਗਜੂ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਫੌਜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ ਵੀ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਫੌਜੀ ਸੰਗਠਨ, ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਸਮਕਾਲੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਈਰਾਨ, ਇਰਾਕ, ਕਾਬਲ, ਕੰਧਾਰ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ । ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਅਤੇ ਜੁਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੇ ਦਲਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਬਲ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਹਸ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਨਾਲ ਅੰਦੋਲਨ ਦੁਰਬਲ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਸਮ

ਲਾਹੌਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ 'ਇਬਰਤਨਾਮਾ' (ਰਚਿਤ ੧੭੨੨ ਈ:) ਅਨੁਸਾਰ ''ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਘੋਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਨ।'' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਰਗਰਮ ਧਮਾਕਾ ਛੱਡਿਆ । ਇਸ ਧਮਾਕੇ ਨੂੰ 'ਅਜ਼ਲ ਬਲਾ' ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਹਲਚਲ ਮਚਾਈ ਕਿ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਖਰਚਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਉੱਘੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ । ਸਭ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ । ੧੧ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੯ ਈ: ਨੂੰ ਸਮਾਣਾ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਨੀਪਤ, ਕੈਂਥਲ, ਘੁੜਾਮ, ਠਸਕਾ, ਸ਼ਾਹਬਾਦ, ਕਪੂਰੀ ਤੇ ਸਢੋਰਾ 'ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾੜੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਬਹੁਤ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਉਹ ਰੋਪੜ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲੇ । ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਰਹਿੰਦ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਚੀਚੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ ।

ਆਖਰ ਉਹ ਘੜੀ ਆ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਆ ਮੱਲਿਆ । (ਚੱਪੜਚਿੜੀ, ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ੧੨ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਖਰੜ-ਲਾਂਡਰਾ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ) ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੀਆਂ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ੧੨ ਮਈ, ੧੭੧੦ ਈ. ਨੂੰ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੂਨ-ਡੋਲ੍ਹਵਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜਾਂ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਈਆਂ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ੧੩ ਮਈ ੧੭੧੦ ਈ: ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ । ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਿਤਮਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਖੰਡਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਾਹੀ ਅਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਧਨ ਵਸੂਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਮਹੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗਾ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ੧੪ ਮਈ, ੧੭੧੦ ਈ: ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੋਕ ਦਰਬਾਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਨ, ਮਾਲ, ਧਰਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ

ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਅਖੌਤੀ ਦਲਿਤਾਂ, ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ, ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀ, ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ, ਧਰਮ, ਧਾਰਮਿਕਤਾ, ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭੇ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੬੯੯ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ । ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ। ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ । ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਸ੍ਰ: ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਸਰਹੰਦ 'ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ । ਨਵਾਬ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ, ਜੋ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਦੀ ਲਾਸ਼ ਬਰਾਮਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਖਲਿਸਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ । ਮੁਖਲਿਸਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਮੁਖਲਿਸ ਖਾਨ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਟੁੱਟੀ-ਭੱਜੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਮਾਲ-ਅਸਬਾਬ ਤੇ ਜੰਗੀ-ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਕਬਜੇ ਹੇਠ ਆਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਮਲਾ ਸਭ ਇਥੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣ ਰਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ । ਫੌਜੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਚੋਣ ਕਾਫੀ ਸੂਝਬੂਝ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਮੁੱਖ ਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਭੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਰਾਜ-ਕਾਜ ਲਈ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖਰਚੇ ਲਈ ਧਨ, ਜੰਗ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਹਿਲ ਭੀ ।

ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਪੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਉਕਰੇ ਹੋਏ ਸਨ :

ਸਿੱਕਾ ਜ਼ਦ ਬਰ ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ
ਤੇਗਿ ਨਾਨਕ ਵਾਹਿਬ ਅਸਤ ।।
ਫਤਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਿ-ਸ਼ਾਹਾਨ
ਫਜ਼ਲਿ ਸੱਚਾ ਸਾਹਿਬ ਅਸਤ ।।

ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ :-

ਸਿੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਦੋ ਜਹਾਨ ਉਤੇ
ਬਖਸ਼ਾਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤੇਗ ਨੇ ਜੀ।
ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਾਹਾਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਮਿਹਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਏਕ ਨੇ ਜੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਨ :

ਜ਼ਰਬ ਬ-ਅਮਾਨੁ-ਦਹਿਰ, ਮੁਸੱਵਰਤ ਸ਼ਹਿਰ,
ਜ਼ੀਨਤੁ-ਤਖ਼ਤੁ, ਮੁਬਾਰਕ ਬਖ਼ਤ ।

(ਅਰਥਾਤ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਸਥਾਨ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮੂਰਿਤ, ਧੰਨਭਾਗੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ।)

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਸਨਦਾਂ, ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਮੋਹਰ ਬਣਵਾਈ, ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਮੋਹਰ ਲੱਗੀ, ਮੋਹਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਸਨ :

ਦੇਗੋ ਤੇਗੋ ਫਤਹਿ ਓ ਨੁਸਰਿਤ ਬੇ-ਦਿਰੰਗ॥
ਯਾਫਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥

(ਅਰਥਾਤ-ਦੇਗ ਤੇਗ ਜਿੱਤ ਸੇਵ ਨਿਰਾਲਮ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਾਈ ।)

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ-ਸੰਮਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਫਤਹਿ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਦੂਹਰੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਫਰਕ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿੱਕੇ, ਰਾਜਧਾਨੀ, ਮੋਹਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇਤਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਦੇਗ ਤੇ ਤੇਗ ਰਾਹੀਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੈ । ਉਸ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ । ਫਤਹਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੈ ।

(ਪੁਸਤਕ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ, ਰਚਨਾ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੩੯-੪੧)

ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ: ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ । ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੧੦ ਈ: ਤੱਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਭਗਵੰਤ ਰਾਏ ਤੇ ਭੀਲੋਵਾਲ ਭੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ । ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਮੇਤ ਸਿੱਖ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਆ ਟਿਕੇ । ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਥ-ਦੋਖੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਾ ਸੋਧਿਆ ।

੧੮ ਫਰਵਰੀ, ੧੭੧੨ ਈ: ਨੂੰ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰੁਖਸੀਅਰ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰ

ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ । ਕਾਇਰ ਹਾਕਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਨੀਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ । ੧੭੧੨ ਈ: ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਫਿਰ ਜਿੱਤ ਲਏ । ਬਟਾਲਾ ਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਮਸ਼ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ । ਅੰਤ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਘੇਰਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਭਾਵ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ । ਘੇਰਾ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਸਿਪਾਹੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਮਰਨ ਲੱਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਛੱਡਣ ਦੇ ਸੁਆਲ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦਰਮਿਆਨ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਇਸ ਫੁੱਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਇਆ । ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ੭੩੭ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੧੫ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੫ ਈ: ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਉਂਜ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੂੰ-ਕੰਡੇ ਖੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ੭੩੭ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸਖਤ ਪਹਿਰੇ ਹੇਠ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ । ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈਅ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਤਸੀਹੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ੫ ਮਾਰਚ ੧੭੧੬ ਈ: ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ । ਤਕਰੀਬਨ ੧੦੦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸਿੱਖ ਅਜਿੱਤ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ ਕਹਿੰਦੇ, ਖਿੜੇ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ।

ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਰਥਾਤ ਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦੀ ਕਬੂਲ ਨਾਂਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ੯ ਜੂਨ, ੧੭੧੬ ਈ: ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਕੁਤਬ ਮੀਨਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖ਼ਵਾਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ- ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਡਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹੇ । ਉਸ ਦੇ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤੁੰਨਿਆ ਗਿਆ । ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਕੱਢਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਜਲਾਦ

ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਕੱਟੇ ਗਏ, ਲਾਲ ਭੱਖਦੇ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਦੁੱਤੀ ਅਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਸੀ । ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮ-ਸਿਤਮ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹਿੱਲ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕੌਮ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸਿਰਲੱਥ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮਿ: ਮੈਕਗਰੈਗਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ : ''ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੀ ।'' ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਅਨੁਸਾਰ, ''ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਅਜਿੱਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਤੋੜਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ।''

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਇੰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤਕ ਇਵੇਂ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ । ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਪੱਖੋ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਦਾ ਰਿਣੀ ਰਹੇਗਾ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ । ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਿਆ । ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬਹੁਤ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚਿਣਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ੬ ਸਾਲ ਯਮਨਾ ਤੋਂ ਰਾਵੀ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਤਹਿਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ । ੧੭੧੬ ਈ: ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਡੂੰਘੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਗਏ ਸਨ । ਇਸ ਬੁਨਿਆਦ ਦੇ ਉਤੇ ੧੭੯੯ ਈ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ੧੮੦੧ ਈ: ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿੱਖ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ੧੭੧੭ ਈ: ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਹਦ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ । ੧੭੪੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ । ਇਸ ਮਿਸਲ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਸਨ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ, ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਇਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ, ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਮਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ-ਆਬਰੂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਰਾਜ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜ ਸੀ । ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲਾ । ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਣ ਰਹੇਗਾ ।

ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਛੇ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕ ਜਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ, ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਾਰਨ ਦੁੱਖੀ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਰਕ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਮੁੜ ਤੋਂ ਗਰੀਬੀ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਊਚ-ਨੀਚ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਅਜੋਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਇਹਨਾਂ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਹਿੱਤ ਆਕਸੀਜਨ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਉਲੀਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ਉਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਕਲਪ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਠੋਸ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ੬੨ ਸਾਲ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਫੈਲੀ ਗਰੀਬੀ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਨਸ਼ੇ, ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰੀ ਕਾਰਨ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਵਧੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਾਣ-

ਸਨਮਾਨ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਵੈਮਾਣ, ਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੱਜ ਮੁੜ ਗੁਰਮਤਿ ਸਦਕਾ ਆਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ੫੦ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਕੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ ਅਤੇ ਜੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਫੁੱਟਪਾਥਾਂ ਉਤੇ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ । ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹਨ । ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾ ਲਈ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਅੱਗੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਅੱਡਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ । ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹੀ ਏਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ । ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਯੋਜਨਾਕਾਰੀ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਤਥਾ ਰਾਜ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ । ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੱਧ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੀ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਵੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਦੇਸ਼ ਰੂਸ ਦੀ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਹੁਣ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਜੁੱਲੇ ਥੱਲੇ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹੈ । ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ, ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਦੇਰ-ਸਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਨਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਅਜੋਕੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਲੋਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ, ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਅਤੇ ਲੱਚਰਪੁਣੇ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਪਾਤੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਕੇ ਲਾਚਾਰੀ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਫੇਰ ਲੋੜ ਹੈ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਆਗੂ ਦੀ ਜੋ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਮਿਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ, ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ।

●●

ਹੁਣ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ
ਮਿਹਰਵਾਣ ਦਾ ॥
ਪੈ ਕੋਇ ਨ
ਕਿਸੈ ਰਞਾਣਦਾ ॥
ਸਭ ਸੁਖਾਲੀ ਵੁਠੀਆ
ਇਹੁ ਹੋਆ
ਹਲੇਮੀ ਰਾਜੁ ਜੀਉ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੭੪)

ਖਾਲਸਾ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ

– ਸ੍ਰ: ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਐਡਵੋਕੇਟ *

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੭੦, ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ, ਬਾਬਾ ਰਾਮਦੇਵ ਭਾਰਦਵਾਜ ਰਾਜਪੂਤ ਦੇ ਘਰ ਰਾਜੌਰੀ ਜਿਲਾ ਪੁਣਛ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ । ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਸਮੇਂ ਤੀਰ ਇੱਕ ਹਿਰਨੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਹਿਰਨੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੜਪ–ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ । ਇੱਕ ਬੈਰਾਗੀ ਜਾਨਕੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਤੋਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਰਖ ਲਿਆ । ੧੬੯੨ ਵਿੱਚ ਨਾਂਦੇੜ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕਾਂਤ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਤੰਬਰ ੧੭੦੮ ਨੂੰ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਪਹੁੰਚੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਨਾਮ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੂਰਬੀਰ ਜਰਨੈਲ ਬਣ ਗਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੫ ਅਣਿਆਲੇ ਤੀਰ, ਨਗਾਰਾ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਮਿਲਾਕੇ ਪੰਜ ਮੁੱਖੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ੨੫ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਮਰਜੀਵੜੇ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ੩ ਸਤੰਬਰ ੧੭੦੮ ਈ: ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ੧੬੦੦ ਕਿਲੋ ਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਸਿਹਰੀ ਖੰਡਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੂਰਬੀਰ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ । ਪੰਜਾਬ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗਰੀਬ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ । ਨਾਰਨੌਲ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ । ਹਿਸਾਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸੋਨੀਪਤ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਕੈਥਲ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ । ਸਮਾਣਾ ਦੇ ਕਾਤਲ ਜਲਾਦ ਜਲਾਲੂਦੀਨ, ਸਾਸਲ ਬੇਗ, ਬਾਸਲ ਬੇਗ ਨੂੰ ੧੧ ਨਵੰਬਰ ੧੭੦੯ ਨੂੰ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਫਨ ਕੀਤਾ । ਘੁੜਾਮ, ਠਸਕਾ, ਸ਼ਾਹਬਾਦ, ਸਢੌਰਾ, ਮੁਖਲਸਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਅੰਬਾਲਾ ਪਹੁੰਚੇ । ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕੀਤਾ। ਦੁਸ਼ਟ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਉਤਾਰੀ । ੧੪ ਮਈ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਦਿਵਸ ਭਾਰੀ ਰੌਣਕਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ।

ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ

*ਛੇਹਰਟਾ ਰੋਡ, ਲਾਲ ਐਵਿਨਿਊ, ਡਾਕ. ਰੇਯਨ ਸਿਲਕ ਮਿਲਜ਼, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ – ੧੪੩੧੦੪

ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ੧੭ ਮਈ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਗਏ । ਸਢੌਰਾ ਅਤੇ ਨਾਹਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਖਲਸ ਗੜ੍ਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਤੇ ਕਿਲਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਲਾਹੌਰ ਬਟਾਲਾ ਝੁਲਾਏ ਗਏ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਨੀਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਰਜਵਾੜਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ । ਕਿਰਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈ ਗਈ । ੨੮ ਨਵੰਬਰ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਕੇਸ ਦਾੜੀ ਮੁਨਵਾ ਦੇਣ । ਕਿਲਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਉਪਰ ਜਬਰਦਸਤ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਹਨ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਪਹਾੜੀ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ ।

ਚੰਬਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦੀ ਸਪੁਤਰੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ । ਰਾਜੌਰੀ ਦਰਿਆ ਚਨਾਬ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਡੇਰੇ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਲਗੇ । ਉਥੇ ਸਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ । ਦੁਸ਼ਟ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ੧੮ ਫਰਵਰੀ ੧੭੧੨ ਨੂੰ ਕਬਰ ਵਿਚ ਦਫਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਟ ਫਰਖਸੀਅਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਕੇ ਹੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਪਵਾ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਮਾਰਚ ੧੭੧੫ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ, ਕਲਾਨੌਰ ਸੇਠ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਖੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਪਰ ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਜਬਰਦਸਤ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਰਾਸ਼ਨ ਪਾਣੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਅਸਲਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਭੁਖੇ ਭਾਣੇ ੯ ਮਹੀਨੇ ਜੂਝਦੇ ਰਹੇ ।

੭ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੫ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆਪਣੇ ੭੦੦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਾ ਵੀ ਨਾਲ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹਾਥੀ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਊਠਾਂ ਅਤੇ ਗੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਦਿਆ ਗਿਆ । ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ੨੯ ਫਰਵਰੀ ੧੭੧੬ ਪਹੁੰਚੇ। ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਕੋਤਵਾਲੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਿਤਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੋਰ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ, ਕੋਤਵਾਲ ਸਰਬਰਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਡਟੇ ਰਹੇ ।

ਇਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਜਾਹਨ ਸਰਮਨ ਐਡਵਰਡ ਸਟੈਫਸ਼ਨ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰਖਸ਼ੀਅਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ੭੦੦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਆਪ ਵੇਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ

ਧਰਮ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਧਰਮੀ ਸਿੰਘ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਉਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਬੜਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ।

੯ ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰੀ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਕੁਤਬ ਮਿਨਾਰ, ਮਹਿਰੌਲੀ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਬਖਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ੪ ਸਾਲ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਲੇਜਾ, ਜਲਾਦ ਨੇ ਕਢ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤੁਨਿਆ, ਗਰਮ ਸਲਾਖਾਂ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਉਮਰ ਕੇਵਲ ੪੭ ਸਾਲ ਸੀ । ਪਤਨੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬੇਗਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜਮਨਾ ਵਿੱਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮਹਿਰੌਲੀ ਵਿਖੇ ਹਨ । ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਐਲਾਨ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾਂ ਪਹਿਨਾਉਂਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਯਮਨਾ ਤੋਂ ਸਤਲੁਜ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਜਧਾਨੀ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਸਢੌਰਾ-ਨਾਹਨ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਚਲਾਏ ਗਏ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਵਲੋਂ ਦੁਸ਼ਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਕੈਪਟਨ ਮਰੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕੌਮ ਤੋਂ ਗਦਾਰੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ, ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਗਲਾਂ ਨਵਾਬ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨਾ, ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ੧੨ ਤੋਂ ੧੪ ਮਈ ੨੦੧੦ ਤੱਕ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਫਤਹਿ ਦਿਵਸ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਜੋ ਲਾਂਡਰਾ ਤੋਂ ਖਰੜ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ ਭਾਰੀ ਰੌਣਕਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਤਹਿ ਮਾਰਚ ਰਾਜੌਰੀ (ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ), ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ-ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਪ੍ਰਣਾਮ ।

ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਆਕੀ ਰਹੇ ਨ ਕੋਇ ॥

ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ-ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

– ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ *

ਇਸ ਸਾਲ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇੜੇ) ਚੱਪੜਚਿੱੜੀ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲਾ-ਕੁੰਨ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਲੋਂ, ਵਿਸ਼ਵ-ਭਰ ਵਿੱਚ, ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ੧੨ ਮਈ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਹੋਏ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਨੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸ਼ਿਕਸਤ ਦੇ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ; ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯਮਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਤੱਕ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸੰਨ ੧੭੧੦ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ, ਪ੍ਰਭੁਸੱਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਸੀ । ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਇਬਾਰਤ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਖਾਲਸਾਈ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ :

ਸਿੱਕਾ ਜ਼ਦ ਬਰ ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ
ਤੇਗਿ ਨਾਨਕ ਵਾਹਿਬ ਅਸਤ
ਫਤਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਾਹਾਨ
ਫਜ਼ਲਿ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਅਸਤ

ਸਰਕਾਰੀ ਖਾਲਸਾਈ ਮੋਹਰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਿੱਕੇ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਵਾਂਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿਤਵਿਆ ਗਿਆ ਸੀ :-

ਦੇਗ-ਓ-ਤੇਗ-ਓ ਨੁਸਰਤ ਬੇਦਰੰਗ
ਯਾਫਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਦੀਆਂ ਇਬਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਫਤਹਿ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਖਾਲਸਾਈ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀ ਜਿੱਤ ਐਲਾਨਿਆਂ। ਮੱਧ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਿੱਜ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਭੁੱਤਾ ਦੇ ਰੀਪਬਲੀਕਨ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪਹਿਲੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਫਤਹਿ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਉਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਮਿਸ਼ਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਸੰਨ ੧੭੦੮, ਵਿੱਚ ਮਾਧੋਦਾਸ (ਲਛਮਨਦਾਸ) ਬੈਰਾਗੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੰਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਸ ਮਹਾਨ

* (ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਰਲਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ), ਕੋਠੀ ਨੰ: ੧੬੦੭, ਸੈਕਟਰ ੩੩-ਡੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ, (ਜਾਂ ਵਡੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ) ਮੁਗਲ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਿਲਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੀਰ, ਨਗਾਰਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਲ ਭੇਜੇ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਜੂਝਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਨਸੋਅ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸੂਰਮੇ ਫੌਰਨ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ । ਖਾਲਸਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਵਾਂਗ ਉਥਾਨ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਿੱਲ ਗਈਆਂ । ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਯੁੱਧ-ਸ਼ਕਤੀ, ਯੁੱਧ-ਨੀਤੀ, ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਉਸਦਾ ਸਥਾਨ ਸਕੰਦਰ, ਨੈਪੋਲੀਅਨ, ਆਦਿ ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀਰਿਆਂ (ਹੀਰੋਆਂ) ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਦੋਂ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਹੈ ? ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਖਾਤਰ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਟੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹੀਰੇ (ਹੀਰੋ) ਬਣਾਏ ਹਨ ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ, ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ, ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੈ । ਰਾਜ-ਭਾਗ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਨੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ 'ਚ ਤਸੱਵਰ ਹੁੰਦੇ - ਨਾਲੀਆਂ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਚਮੜੇ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਕੇ ਹਾਕਮ ਬਣਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਲੀਅਮ ਇਰਵਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਲੇਟਰ ਮੁਗਲਜ਼' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ''ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ, ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਭੂੰਮੀ-ਵਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਭੂੰਮੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ । ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਕਿਰਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ।''

ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਭੂਪਵਾਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ, ਇਸ ਕਿਰਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਹੀ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਭੂਪਵਾਦੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਵੇਦਾਂਤੀ ਕਰਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਰਨ ।

ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਾਲ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਅਵਸਰ ਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਪੁਰਾਣੇ 'ਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਰਚਿਤ ''ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼'' ਦੀਆਂ ਸਵੈ-ਘੜਤ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੇ-ਲਗ ਬਣੇ ਲੀਹੋਂ ਲੀਹ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਬੰਧੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ-ਮਰੋੜਨ, ਉਸ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੇ ਵਾਰ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਆਪਣੇ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਵਿਚ (ਜੋ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ "ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਖ਼ੁਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਕੈਪਟਨ ਮੱਰੇ, ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਰਚਿਆ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋ, ਸਦਾ ਜੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਅੱਖ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣ ਤੇ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਹੋਵੇ, 'ਬੰਦਈ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਅਤੇ 'ਤੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। "ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਆਓ ਵੇਖੀਏ ਕਿਵੇਂ :

"ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਤੋਂ ਇਹੋ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ" ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਨ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲੋਂ ਰੰਜ ਖਾਈ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਪੰਜਾ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਖੋਹ (ਛੀਨ) ਲਿਆ। ਇਹ ਵਿਰਤਾਂਤ (ਬਿਰਤਾਂਤ) ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਗੈਰ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਕਿਉਂ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :-

ਬੰਦਾ ਗੁਰ ਪੰਜਾ ਦਯੋ,
ਲਯੋ ਉਨੈ ਹਾਲ ਪਾਇ ॥
ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇਖ ਜੁ ਵਿਟਰਿਓ,
ਤਿਨ ਪੰਜੇ ਲਯੋ ਛਿਨਾਇ ॥

ਇਸ ਸਵੈ-ਘੜਤ (ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ) ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਬਖੇੜਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ (ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ) 'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਘਾਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਵੇ, ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇਟ ਨਾਲ ਇਟ ਖੜਕਾਵੇ, ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਨੇਸਤੋ ਨਾਬੂਦ ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਗ਼ਲ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਚੁਕੀ ਇਹ 'ਬਦਲਾ-ਲਊ' ਧਾਰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬਦਲਾ-ਲਊ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ। ਫਿਰ ਅਕਾਲੀ ਰੂਪ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕੋਈ ਬਦਲਾ-ਖ਼ੋਰ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦਰਸਾਉਂਦੇ? ਇਹ ਸੋਚਿਆ

ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਸੀ ਉਹ ਮਿਸ਼ਨ ਜੋ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਯੁੱਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਜ਼ਬਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਸੰਘਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਉਥੋਂ ਦੀ ਮਜਦੱਦ ਅਲਫ ਸਾਨੀ ਦੀ ਮਸਜਦ 'ਤੇ ਕੋਈ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਸਜਦ ਨੂੰ ਗਰਮ-ਖਿਆਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ । ਤਵਾਰੀਖ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੱਚ ਬਣਾਉਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ੧੯੪੭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਈ ਗਈ ਖਾਈ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੁਫਾਦਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਜੇ ਇਹ ਪਾੜਾ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ।

"ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਵੱਲ ਪਰਤਦਿਆਂ, ਅਗੋਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ (ਹੁਣ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ) ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲੁਟੇਰੇ ਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ । ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਇਹ ਲੁਟੇਰੇ (ਬੰਦਈ ਖਾਲਸਾ) ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਣ-ਭਿੜਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਥ ਛੱਡ ਭੱਜ ਗਏ:-

ਲੁਟੇਰੇ ਲੋਕ ਜਿ ਬੰਦੈ ਰਖੇ ।
ਲਰਨ ਮਰਨ ਤਜ ਹੁਇ ਗਏ ਵੱਖੇ ।

ਮਝੈਲੀਏ ਸਿੰਘ (ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ) ਹੀ ਡੱਟੇ ਰਹੇ । ਪਰ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਰਲੇਪ ਰਿਹਾ, ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਕਮਾਨ ਨਾ ਸੰਭਾਲੀ । ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀਆਂ ਅਖੌਤੀ) ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੂੜ ਦਾ ਤੁਫਾਨ ਛਾ ਗਿਆ ।' ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ, ਧੂੜ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, 'ਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੀ (ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ, ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਲੜ ਭਿੜ ਹਾਰ ਗਈਆਂ :-

ਚਲਤ ਤੀਰ ਉਹ ਘਟਾ ਉਡਾਯੋ ।
ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਸੋ ਅਖੀ ਪਾਯੋ ।
ਉਸੀ ਘਟਾ ਸੋਂ ਅੰਧੇ ਭਏ ।
ਆਪਸ ਮੈਂ ਲਰਿ ਕੈ ਮਰਿ ਗਏ ।

ਸੋ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਹਥੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਬਲਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚਲਾਏ ਤੀਰ ਨਾਲ ਉੱਡੀ ਧੂੜ ਕਾਰਨ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੜ ਭਿੜਕੇ ਹਾਰ ਗਈਆਂ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਤ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿੱਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿੱਤ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ 'ਬੰਦਈ ਤੀਰ' ਦੀ ਹੋਈ । (ਸੋ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਤੋਂ ਮਤ ਡਰੋ!)

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ''ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ'' ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ।

ਭਈ ਧੂਮ ਯਹ ਜਗਤ ਮੇਂ
ਭਯੋ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ

''ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ'' ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਮੰਨਣ-ਮਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਟਨਾ-ਚਕ੍ਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀਆਂ ਯੁੱਧ-ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਏਨਾ ਘਬਰਾ ਗਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਪਾਸੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਵਾਈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਗਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਪਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦ 'ਗੁਰੂ' ਐਲਾਨਦੇ ਹੋਏ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਨ' ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਆਰੰਭਿਆ:-

ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਤਵ ਸਿੱਖ ਨਾਹੀ ।
ਮੈਂ ਬੈਰਾਗੀ ਬੈਸਨੋ ਆਹੀ ।
ਹਮ ਔ ਤੁਮ ਕੋ ਇਤਨੋ ਮੇਲ ।
ਲੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਮ ਅਪਨੇ ਖੇਲ ।
ਮੈਂ ਅਬ ਦਰਸ਼ਨ ਫਤੇ ਬੁਲਾਊਂ ।
ਫਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੂਰ ਕਰਾਊਂ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ, ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਅਤੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ, ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੁਸ ਜਾਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ।

ਖਾਲਸੇ ਚੋਂ ਛੇਕੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਸਰਾਪ ਕਾਰਨ) ਗੁਆ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਣ, (ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਗੜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰੰਡੀ-ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਰੰਡੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ :

ਜਬ ਮਾਤਾ ਸਰਾਪ ਕਰ ਦੀਆ ।
ਬਯਾਕੁਲ ਬੰਦਾ ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਥੀਆ ।
ਮੰਡੀ ਤੇ ਇਕ ਰੰਡੀ ਮੰਗਾਈ ।
ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੋ ਪਰਨਾਈ ।

ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੁਣਿਆਂ-ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਰਾਹੀਂ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦੇਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਗੇ ? (ਬਹੁਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ) । ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਘੜਤ ਜਾਂ ਸੁਣੀ-ਸੁਣਾਈ 'ਸਾਖੀ' ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਗਲਤ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ) ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਿਹਾ-ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਿਸ ਨੇ ਅਸਹਿ 'ਤੇ ਅਕਿਹ

ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ:-

ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਲੀ ਨਿਭਾਈ ।
ਮੁਏ ਬੰਦੈ ਸੰਗ ਚਾਰਉਂ ਭਾਈ ।

ਜੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜੇ ਦੀ ਗਲ ਸੱਚ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਤੋੜ ਨਿਭਾਂਉਂਦਾ ? ਇਹ ਇਕੋ ਤੱਥ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਘਾਣ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ । ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ, ਅੱਜ ਦੇ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੈ ਜੋ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਥਕਦੇ ।

ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਥਾਂ ਯਾਦਗਾਰ-ਸਮੂਹ ਉਸਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਲਿਤ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿਰਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਹੋਰ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਕਰੇ; ਨਿਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ-ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਥਕ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

'ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਆਡੀਓ ਸੀ.ਡੀ.

ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵ ਖਿਆਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਡੀਓ ਸੀ.ਡੀ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਟ ਭੇਟਾ 250/- ਰੁਪੈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਜੀ ।

-: ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਥਾਨ :-

ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਊਂਟਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰੀਸਰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ

-ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ-

ਸੁਪਰਡੈਂਟ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿੰਬ,

ਨਾਂਦੇੜ-431601 (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

Ph.-(02462)-234813,243559,241266,244166

Fax No.-02462-234812.

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਗੌਰਵ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤ :-

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਬਿਰਤਾਂਤ

– ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ *

ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਤੀਆਂ ਅਨਿਕ ਰੰਗੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਤਕੜੀ ਹਿਲਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਕਾਂਡ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਾਸ਼ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਇੰਜ ਨਾ ਹੁੰਦਾ । ਹਉਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਕਾਂਡ । ਆਪਣਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਧ੍ਰੋਹ ਦੀ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਦਾਸਤਾਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਬਦਲ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋਈਏ । ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਦਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਤਾਂ ਲੈ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਆਪਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਦਰਦਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਅਣਖ ਤੇ ਗੌਰਵ ਲਈ ਲੜਣ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਨੇਹ ਤਾਂ ਭੇਟ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੁਖਾਂਤਕ ਕਾਲ-ਖੰਡ ਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਘਟਨਾ ਚਕਰ ਦੀ ਬਾਤ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਖ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਬਾਤ ਬੀਤੇ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਖ ਵਖ ਰੂਪਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ । ਕਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਕਦੇ ਸਫਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਯਾਦਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਦੀ ਛਾਣ ਬੀਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ । ਕਦੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਕਦੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਤੇ ਕਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ।

'ਹਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ਼ਕ ਸੇ ਮਤਲਬ ਕਿਸੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੇਂ' ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਹੈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦਾ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਸੁਣਨ ਜਾਣਨ ਤੇ ਗਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ । ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਜਨੂੰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਡਾ. ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕਿੰਗ ਐਡਵਰਡ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ– ਬੰਬਾ ਦਾ ਪਤੀ ਡਾ. ਸਦਰਲੈਂਡ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੀ । ਡਾ. ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਵਸੇਬਾ, ਸਿਖੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ, ਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਬੰਬਾ ਬਾਰੇ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਵੁਕ ਕੀਤਾ । ੧੯੭੧ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ । ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਸਨ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ

* ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਡੀਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮਾਮਲੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ (ਹਾਊਸ ਨੰ:੨, ਸਟਰੀਟ ਨੰ: ੯, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਗਰ, ਪਟਿਆਲਾ)

ਮਹਾਰਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਉਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਪੁਛਦਾ ਪੁਛਾਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੀ । ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰੇ ਭਰਾ ਹੀ ਸਨ । ਇਸ ਨਾਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਧੁੰਦਲਾ ਪੰਨਾ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵੀ ਸਨ । ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰਿਸ ਸਵੀਕਾਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ/ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿਤੀ । ਇਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਾਰਨ ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ, ਖਰੜੇ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸ ਪਈ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਘੋਖੀ ਪਰਖੀ । ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼/ਖਰੜੇ/ਲਿਖਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ । ਵਲਾਇਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ । ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਕਾਲ ਖੰਡ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ । ਦੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਦੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ । ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ ਮੇਰੀ ਵਲਾਇਤ ਫੇਰੀ ਤੇ ਬਦ-ਨਸੀਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਐਂਡ ਦਾ ਕੋਹਿਨੂਰ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਚੀਟਿਡ ਆਊਟ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਵਲਾਇਤ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਾਂਸੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਗਿੱਲ ਨੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜਲੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ੧੯੮੧ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਾਹੌਰ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਹੀ ੨੦੦੨ ਵਿੱਚ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਗਿੱਲ ਦੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਰੁਚੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਬਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਥਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ੧੮੬੩ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਐਲਵੇਡਨ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਹੈ । ਯਾਰਕਸ਼ਾਇਰ ਮਹਿਲ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਹਾ । ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਵਿਚਲੇ ਲੋਚ ਕੈਨਰਡ ਲੌਜ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭਾਗ ਲਾਏ । ਥੈਟਫੋਰਡ ਦੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਫਰੈਡਰਿਕ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ । ਬਲੌਂ ਨਾਰਟਨ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵੀਹ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ । ਗਿੱਲ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ

ਕਰਵਾਏ ਹਨ । ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਬਰਿਟਿਸ਼ ਕੌਂਸਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਮਲਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਵਲੋਂ ਜਿਸ ਓਸਬਰਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਆਓ, ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬਦਨਸੀਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ' ਵਲ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੪ ਸਤੰਬਰ ੧੮੩੮ ਨੂੰ ਜਨਮੇਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ਬਦਨਸੀਬ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ । ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਹੋਏ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬੇ ਤੇ ਬੁਰਛਾ ਗਰਦੀ ਉਪਰੰਤ ਸਤੰਬਰ ੧੮੪੩ ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਸ਼ਨ ਉਤੇ ਬਿਠਾਣ ਦਾ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ । ਮਾਰਚ ੧੮੪੬ ਤਕ ਉਸ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਖੋਹ ਲਏ ਗਏ। ਦਸੰਬਰ ੧੮੪੬ ਵਿੱਚ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜਹੇ ਗਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੰਢ ਤੁਪ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਅਡ ਕਰ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੇਖ਼ੂਪੁਰਾ, ਬਨਾਰਸ ਤੇ ਅੰਤ ਚਨਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਥੋਂ ਉਹ ਭਜ ਕੇ ਨੇਪਾਲ ਜਾ ਵੜੀ । ਮਾਰਚ ੧੮੪੯ ਵਿੱਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਦਸੰਬਰ ੧੮੪੯ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ੧੮੫੩ ਵਿੱਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੫੪ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਦਮ ਕਦਮ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ, ਧੋਖੇ ਤੇ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਗਿੱਲ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ/ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਨ ਹੈ । ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਮੇਲ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ । ਗਿੱਲ ਨੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਰੋਸ ਭਰੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ, ਬਾਗੀ ਤੇਵਰ, ਭਜ ਦੌੜ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਖਤੋ ਕਿਤਾਬਤ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਨਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਧਦੇ ਬ਼ਾਗੀਆਨਾ ਤੇਵਰਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੋਹ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਆ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਕੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕੇ । ਉਹ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ । ਤਾਕਤਵਰ ਤੇ ਚਾਲਾਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਪੰਛੀ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਾਲਿਮਾਨਾ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ ।

ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ, ਅਦਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਸ੍ਰ: ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਦੀ ਦਸੰਬਰ ੧੮੮੭ ਵਿੱਚ ਮੌਤ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਤੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਬੰਬਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਲੇਡੀ ਲਾਗਿਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੂਸ ਜਾ ਕੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਰੂਸੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸੈਨਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਲਈ ਵੀ ਅਸਫਲ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਪਾਸਿਉਂ ਅਸਫਲ ਹੋਇਆ ਉਹ ਪੈਰਸ ਟਿਕਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ੧੮੯੦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਬਦਨਸੀਬ ਦੀ ਅਕਤੂਬਰ ੧੮੯੩ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਿਖਰ ਛੋਂਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਅੰਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਮਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਬਦਨਸੀਬ ਮਹਾਰਾਜੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਚੀਟਿਡ ਆਊਟ' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਸਤਾਈ ਮੁਖ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਜਨਮ/ਮੌਤ/ਸਥਾਨ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ/ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਪਤ ਸੂਚੀ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲੋਂ ਖਾਸਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੈਨਵਸ । ਇਹ ਇਸ ਗਾਥਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ੧੭੧੬ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਬੰਬਾ ਸੂਦਰਲੈਂਡ ਦੇ ਦਸ ਮਾਰਚ ੧੯੫੭ ਵਿੱਚ ੧੦੪-ਏ, ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤਕ ਸੁਣਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ, ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਭਰੀ ਵੰਗਾਰ, ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੀ ਬਗਾਵਤ, ਕਿਨੇਰੀ ਤੇ ਚਿਲਿਆਂਵਾਲਾ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਉਪਰੰਤ ਗੱਲ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜੀ ਰਾਣੀ ਜੰਗਲਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਨੇਪਾਲ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਸਤਾਰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ, ਮੂਲਰਾਜ ਦੀ ਕੈਦ, ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਲੁਟ, ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ੧੮੫੧ ਵਿੱਚ ਬਕਸਰ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੈ । ਇਸ ਬਹਾਦਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਧੀ, ਪਤਨੀ, ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਵੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬੁਰੀ ਕੀਤੀ । ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਚਾਸੀ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਰੁਲ ਰੁਲ ਕੇ ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਉਠਾਣ ਲਈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਦੇਰ ਤੋਂ ਅੱਖ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮੀਨਗੀ ਭਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਡੋਗਰਿਆਂ ਤੇ ਮਿਸਰਾਂ ਨਾਲ ਗਾਂਢ ਸਾਂਢ ਕੀਤੀ । ਦਲੀਪ ਨੂੰ ਗੱਦੀਉਂ ਲਾਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੱਢਣ, ਜਾਂਹਨ ਲਾਗਿਨ

ਤੇ ਲੇਡੀ ਲਾਗਿਨ ਦਾ ਇਸ ਘਟਨਾ ਚਕਰ ਦੌਰਾਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ/ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਰੋਲ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਬਦਲੀ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਕਿਆਮ ਦਾ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇੰਜ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਘੜੀ, ਹਰ ਪਲ, ਹਰ ਕਦਮ ਉਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਇਸ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਚਿਤ੍ਰ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਫਿਟਕਾਰ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਅਨਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਸ ਪ੍ਰਤਿ ਤਰਸ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਜਵਾਰ ਭਾਟਾ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਮਲਿਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਬੰਧ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਦੇ ਕੋਝੇ ਯਤਨ, ਮਾਂ/ਪੁੱਤ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬੇਬਸੀ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਗਾਵਤ, ਇਟਲੀ/ਰੂਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ, ਔਲਾਦ, ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਤੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ । ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਤੇ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦੇ ਕੁਰਸੀਨਾਮੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਢਾਈ ਸੌ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਵਡੇਰਾ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ, ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੀ ਚੌਥੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ 'ਮਹਾਰਾਜਾ ਐਂਡ ਦੀ ਕੋਹਿਨੂਰ' । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਜਨਮ, ਬਚਪਨ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਤਖ਼ਤ ਨਸ਼ੀਨੀ, ਸੁਭਾਅ, ਧਰਮ-ਪ੍ਰੇਮ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਜਹੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਗਨ, ਵਟਨਾ, ਜੰਞ, ਦਾਜ ਦਿਤ, ਤੰਬੋਲ, ਰੀਸੈਪਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਇਸੇ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜ਼ਮ ਜ਼ਮ ਤੋਪ । ਇਹ ਤੋਪ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕੋਲ ਆਈ- ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਵਾਲਾ ਹੀਰਾ ਹੋਵੇ, ਘੋੜਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੋਪ-ਉਸ ਲਈ ਜੰਗ ਯੁਧ ਤੇ ਟਕਰਾਵ ਹੋਣੇ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।

ਵਿਵਾਦ ਗ੍ਰਸਿਤ ਮੂਲ ਵਾਲੇ ਬਹੁ ਚਰਚਿਤ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੀ ਲਭਤ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮਤ ਹਨ । ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਗੁਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਟ ਵਿਚੋਂ ਮਛਲੀਪਟਨਮ ਨੇੜੇ ਲਭਾ । ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਗੋਲਕੰਡਾ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਰਾਵਤੀ ਪਹਾੜ ਨਾਲ । ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਤੇ ਕੌਰਵਾਂ ਤਕ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਪੋਰਸ, ਮੋਰੀਆ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਤਕ । ਇੰਜ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਜ਼ੀ, ਤੁਗਲਕ, ਮੁਗਲ, ਦੁਰਾਨੀ ਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਤਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜੜ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਗੜੀ ਵਿਚ ਲੁਕਾ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰੰਗੀਲੇ ਨਾਲ ਪਗ ਵਟਾਈ ਤੇ ਇਹ ਹੀਰਾ ਉਸ ਹੱਥ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਸ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ । ਨਾਦਰ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਅਬਦਾਲੀ ਤਕ ਪੁੱਜਾ । ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਉਡਾਣ ਦੇ ਨਾਪਾਕ ਕੰਮ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਰੋੜਾ ਉਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਤੇ ਵੱਜਾ । ਨੱਕ ਉਤੇ ਹੋਇਆ ਜ਼ਖਮ ਨਸੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਤੜਪ ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ । ਕੋਹਿਨੂਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੈਮੂਰ ਤੇ ਫਿਰ ਅਗਾਂਹ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਮਾਨ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਮਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਹੀਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਢਵਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਸ਼ੇ ਖਾਨੇ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਇਆ । ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅੱਧੀ ਦੌਲਤ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਅਬਦਾਲੀ ਖਾਨਦਾਨ ਤੋਂ ਹਿੱਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੋਹਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਸੀ– ਪੰਜ ਘਸੁੰਨ ਤੇ ਛਿੱਤਰ !

ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਇਹ ਹੀਰਾ ਡੌਲੇ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਛੱਬੀ ਸਾਲ ਤੇ ਛੱਬੀ ਦਿਨ ਕੋਹਿਨੂਰ ਉਸ ਕੋਲ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮਿਸਰ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਖਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੪੯ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਖੋਹ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਉਤੇ ੧੮੬੧ ਵਿੱਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਕਾਇਦਾ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਠੁਕਰਾਈ ਗਈ । ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਉਪਰੰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੀਰੇ ਉਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਇਆ ਹੈ । ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਉਠਾਇਆ ਹੈ । ਕੋਹਿਨੂਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਸਬੂਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਗੌਰਵ, ਪਤਨ, ਬਦਨਸੀਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰਧਾ/ਭਾਵੁਕਤਾ ਵਸ ਕੁਝ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੋ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੋਜ ਪਖੋਂ ਸਰਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

+++

ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ - ੩

-ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਨੁਕਤਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਸਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਅਬ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੋ ॥
ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਮੁਹਿ ਆਨੋ ॥
ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਹਾਂ ॥
ਸਪਤਸ੍ਰਿੰਗ ਸੋਭਿਤ ਹੈ ਤਹਾਂ ॥੧॥......
ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਤਪੱਸਿਆ ਭਯੋ ॥
ਦ੍ਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹ੍ਵੈ ਗਯੋ ॥
ਤਾਤ ਮਾਤ ਮੁਰ ਅਲਖ ਅਰਾਧਾ ॥
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ ॥੩॥

ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਨਾਲ ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਤਪੋ ਧਾਮ ਦੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਹ ਧਾਮ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਲਇਆ ਹੈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਪਹਿਲਾ ਬਾਬੇ ਪਾਯਾ ਬਖਸੁ ਦਰਿ
ਪਿਛੋ ਦੇ ਫਿਰਿ ਘਾਲਿ ਕਮਾਈ ।
ਰੇਤੁ ਅੱਕ ਆਹਾਰੁ ਕਰਿ
ਰੋੜਾ ਕੀ ਗੁਰ ਕੀਅ ਵਿਛਾਈ ।....
ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ
ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ ।
ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ ॥੨੪॥

ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਪੋ ਧਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤਪੋ ਧਾਮ ਲੱਭਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਪੋ ਧਾਮ ਲੱਭਣਾ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ? ਉਥੇ 'ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਇਥੇ ਕਿਸੇ 'ਰੇਤ ਅੱਕ' ਵਾਲੇ ਮਾਰੂਥਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

'ਤਪੋ ਧਾਮ' ਫਿਰ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂਨ ਦੇ ਲੱਭਣੇ ਉਚਿਤ ਹਨ । ਵਿਚਾਰਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ 'ਦ੍ਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ' ਅਤੇ 'ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸਚਖੰਡ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ' ਨੂੰ 'ਪਠਾਯਾ' ਗਿਆ । ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਤਪੋ ਧਾਮ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਤਾਂ ਉਸ 'ਜੋਤਿ' ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ । ਜਿਥੇ ਤੀਕ ਉਹ ਤਪ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਉਤਨੇ ਤੀਕ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨੇ ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ 'ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ 'ਜੋਤਿ' ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ 'ਬੋਧ ਸਤਵਾ' ਅਤੇ 'ਜੈਨ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ' ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਨਮ ਹਾਲਾਤ ਕੌਣ ਲੱਭੇ ।

'ਹੇਮ ਕੁੰਟ' ਤੋਂ ਹੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਤਪੋ ਧਾਮ ਵੀ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਤਾਤ ਮਾਤ ਮੁਰ ਅਲਖ ਅਰਾਧਾ ।
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ ॥੩॥

ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ 'ਹੇਮ ਕੁੰਟ' ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਪਰ ਉਹ ਤਪੋ ਧਾਮ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਝਮੇਲੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਸਾਡਾ ਸਬੰਧ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਭਵ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ । 'ਹੇਮ ਕੁੰਟ' ਅਨਕ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਥਾਈਂ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 'ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ' ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ।

'ਤਪ ਸਾਧਨ' ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਝੁਠਲਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਤਪੱਸਿਆ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆ ਕੇ 'ਨਾਮ ਸਾਧਨ' ਹੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸੇ 'ਨਾਮ-ਭਗਤੀ' ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹਾਂ। ਕੀ ਸਿੱਖ 'ਤਪ ਸਾਧਨ' ਬਲ ਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

(੩)

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਨ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ । ਆਪਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂਨ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਣ ਜਾਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਜੀ ਨੂੰ ਲਗ-ਪਗ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਸਾਮ ਵਲ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਆਪਜੀ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਿਧੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਗਏ । ਪਰਿਵਾਰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਮਗਰੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਆ ਗਿਆ । ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਮੱਦ੍ਰ ਦੇਸ' ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਮੱਦ੍ਰ ਦੇਸ ਹਮ ਕੋ ਲੇ ਆਏ ॥
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਦਾਈਅਨ ਦੁਲਰਾਏ ॥੨।
ਕੀਨੀ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਤਨ ਰੱਛਾ ।
ਦੀਨੀ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੀ ਸਿੱਛਾ ।......।੩।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਉਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇਵਲ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਜੀ ਨੂੰ 'ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਦੀ ਸਿੱਛਾ' ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਾਡੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਨ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਆਮ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਨਬੀ ਸੰਸਾਰਕ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ।

ਜਿਤਨੀ ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੰਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਜਿਤਨਾ ਭਾਰੀ ਆਪਜੀ ਦਾ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਸਿੱਛਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਆਪਜੀ ਨੂੰ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਛੰਦਾਂ ਬੰਦੀ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਬੜੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਈ ਇਹ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਲਸਲੇਵਾਰ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਝਿੱਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਜੋ ਢੰਗ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆ ਪਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਆਪਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਤਪੱਸਿਆ ਭਯੋ ॥
ਦ੍ਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹ੍ਵੈ ਗਯੋ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ 'ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਨਿਆਈ' ਸੀ । ਗੁਰਤਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਉਹ 'ਏਕ ਰੂਪ' ਹੈ, ਉਹ ਤਜਰਬਾ ਜਿਸ ਨੇ 'ਏਕ ਰੂਪ' ਕੀਤਾ । ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਸਥਾਨਕ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ 'ਗੁਰ ਜੋਤਿ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਗੁਰ ਜੋਤਿ' ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਹੀ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਮਾਨਵੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਕੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ 'ਜੋਤਿ' ਦਾ ਸਦਾ ਮੰਤਵ ਵੀ ਇਕੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਜੋਤਿ ਦਾ 'ਤਮਾਸ਼ਾ' ਅਨੇਕ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਤਟ ਤੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਮਨਾ ਤਟ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਅਤੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਤਟ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ । ਇਹ ਤਿੰਨੋ ਦਰਿਆ ਭਾਰਤੀ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਤਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਾ ਤਮਾਸਾ ਸੁਣਾਇਆ । 'ਚੰਡੀ' ਵੀ ਇਸੇ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੀ । ਰਾਮ ਜੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਮੀਰ ਮਹਿੰਦੀ, ਬੁੱਧ ਆਦਿ ਸਭ ਇਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਨੇ -

ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ ॥
ਦੁਖੁ ਦੈ ਕੈ ਦੋਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ ॥....
ਜੋ ਜੋ ਜਨਮ ਪੂਰਬਲੇ ਹੇਰੇ ।
ਕਹਿਹੋ ਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਤੇਰੇ ॥੪॥
....
ਜਿਹ ਜਿਹ ਬਿਧ ਜਨਮਨ ਸੁਧਿ ਆਈ ।
ਤਿਮ ਤਿਮ ਕਹੇ ਗਰਬ ਬਨਾਈ ।.......
ਛੋਰ ਕਥਾ ਤਬ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨਾਈ ।
ਅਬ ਚਾਹਤ ਫਿਰ ਕਰੌ ਬਡਾਈ ।੧੧।
(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਇਹ 'ਜੋਤਿ' ਵਖੋ ਵਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :

ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ ॥
ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ ॥....
(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਇਸ 'ਗੁਰ ਜੋਤਿ' ਦਾ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਸਰਬ ਕਾਲ ਹੈ ਪਿਤਾ ਅਪਾਰਾ ॥
ਦੇਬਿ ਕਾਲਕਾ ਮਾਤ ਹਮਾਰਾ ॥......
(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਨੇ 'ਜੇ ਜੇ ਚਰਿਤ ਪੁਰਾਤਨ ਲਹੇ'-ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ । 'ਜੋਤਿ' ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । 'ਪ੍ਰਗਟ' ਤੇ 'ਅਲੋਪ' ਲਈ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ਅਲੋਪ ਕੇਵਲ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ ।

(ਚਲਦਾ.......)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ
ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ–ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਮਾਰਚ ੨੦੧੦

GURUDWARA TAKHAT SACHKHAND SRI HAZUR ABCHAL NAGAR SAHIB BOARD, NANDED
RECEIPTS AND PAYMENT SHEET FOR THE MONTH OF MARCH 2010

SR.	NAME OF FUNDS	RECEIPTS	PAYMENTS
1	CMD	-	250.00
2	Deposit	599661.00	604188.00
3	GPF FDR	9025.00	-
4	Income Tax	118986.00	154595.00
5	Security Deposit	312068.00	1115441.00
6	Advertisement	-	30792.00
7	Akhand Path	2629554.00	981300.00
8	Ambulance	1,500.00	540.00
9	Bahingum Fund	-	606.00
10	Building Fund	7831393.15	4982805.50
11	Computer	-	5000.00
12	Court Expenses	-	3390.00
13	Dharam Prachar	428230.00	376946.22
14	Education Fund	818100.00	268.00
15	Electricity	-	1960633.00
16	EPF Advance Recovery	82515.00	-
17	EPF Employers Share	-	586724.00
18	Festival	-	117830.00
19	Golak	9108665.00	-
20	Gratuity	-	46090.00
21	Gurudwara Banda Ghat Sahib	401785.00	11699.00
22	Gurudwara Basmat Nagar Sahib	333209.00	9809.00
23	Gurudwara Bhajan Garh Sahib	235219.00	16400.00
24	Gurudwara Bowli Sahib	161733.00	13410.00
25	Gurudwara Gobind Bagh	21134.00	2446710.00
26	Gurudwara Hira Ghat Sahib	519760.00	230.00
27	Gurudwara Mahakal Sahib	14828.00	-

28	Gurudwara Maltekri Sahib	462203.00	1310.00
29	Gurudwara Nagina Ghat Sahib	466112.00	19800.00
30	Gurudwara Sangat Sahib	395006.00	555.00
31	Gurudwara Shikarghat Sahib	647140.00	6255.00
32	Honorarium	-	125680.00
33	Hospital	62329.00	31468.30
34	Hostel Nanded	595.00	25000.00
35	Interest	2885547.88	-
36	I.T.I.	-	525960.00
37	Kheti Bowli	-	26511.00
38	Kheti Dabad	188272.00	77414.57
39	Kheti Malli	9252.00	26073.00
40	Kheti Pohradevi	1,000.00	-
41	Langer	16661808.40	1329707.80
42	Library	96000.00	4,115.00
43	Maintanance	-	14569.80
44	Management	-	10769.00
45	Medical, Sports & Other Aid	300.00	28,600.00
46	Melawa	46375.00	-
47	Miscellaneous	-	8446.00
48	Motor Tax & Insurance	-	-
49	Motor Vehicle	-	104875.73
50	Musium	-	43780.00
51	Nishan Sahib	98750.00	27698.00
52	Postage	-	6186.00
53	Prashad	3136404.00	4122683.00
54	Printing Press	-	14273.00
55	Property Tax	161762.00	-
56	Puja Path	3583.00	40881.50
57	Ramgaria Bunga	-	254342.00
58	Rent	1282706.00	-
59	Sachkhand Patra	64054.00	29995.00
60	Sahej Path	133100.00	600.00
61	Salary	9899.00	4237379.00
62	Sales of Old Stock	-	-
63	Saptah Path	22,100.00	1,625.00

64	Scholarship	19740.00	-
65	Shabad Bheta	226747.00	31912.00
66	Sirepao	4600.00	-
67	Stable	450929.00	900.00
68	Stationary	-	4660.00
69	Store Bartan & Hardware	2945.00	61667.00
70	Store Electric	-	213517.00
71	Store General	149885.00	54485.00
72	T.A. & D.A.	-	27087.00
73	Telephone	200.00	16488.00
74	Tractor	1751.00	20139.00
75	Tri-centanary	9835.00	1160436.00
76	Wradhashram	4950.00	16870.00
77	Bank Charges	-	1933.00
78	Dress Fund	-	348.00
79	Fine	5960.00	-
80	Shop Deposit	242500.00	-
81	Advances	3956222.20	9498099.00
82	Nuzul	514.28	-
83	Outstanding Expences (Banks)	42865.00	-
	Sub Total	**55581606.91**	**35720750.42**
84	FDR Devotees	679846.00	160795.00
85	FDR Gurudwara Sahib	5031111.00	21756500.00
86	Salary Deductions	1800875.00	1795205.00
87	Bank Transaction	42804861.20	49997483.71
88	Opening & Closing Balance	3958877.27	426443.25
	TOTAL	**109857177.38**	**109857177.38**

Sd/-
Accountant

Sd/-
Superintendent

Gurudwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
AbchalNagar Sahib, Nanded- 431 601 (M.S) India

शुभ विचार

मूरख सचु न जाणनी
मनमुखी जनमु गवाइआ ।।
विचि दुनीआ
काहे आइआ ।।

(श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी, पृ.४६७)

मुर्ख, दम्भी, अज्ञानी, अहंकारी, मनमुख व्यक्ति कुदरत और कादिर (परमात्मा) की सच्चाई से अनभिज्ञ है । वह मनमुखताई में जन्म व्यर्थ गवां देता है । ऐसा मनुष्य संसार में आता ही क्यों है ?

खालसा राज्य के संस्थापक-बाबा बंदा सिंघ जी बहादर

-डॉ. राजेंद्र सिंघ जी*

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर का सिख धर्म में प्रवेश एक अद्भुत क्रांति को साथ लाया । बाबा जी ने सिख संगठन को एक ऐसी प्रचंड राजनीतिक शक्ति में परिवर्तित कर दिया जिसने फिर उत्तर-पश्चिमी भारत पर हमेशा के लिए अपना प्रभुत्व जमा लिया । बाबा बंदा सिंघ जी बहादर के नेतृत्व में सन् १७०९ से लेकर १७१६ ई. तक सिखों ने पंजाब में जो विजय अभियान चलाया, उसने पंजाब की मुगल-सत्ता को बुरी तरह हिला कर रख दिया। वास्तव में भारत में मुगल-साम्राज्य का पतन करने में बाबा बंदा सिंघ जी बहादर की भूमिका स्मर्णीय है । बाबा जी ने सिखों और गुरु-परिवार को कष्ट पहुंचाने के जिम्मेदार मुगल शासकों, सामंतों आदि से जम कर प्रतिशोध लिया । उनके भीषण प्रहार ने मुगलों में त्राहि-त्राहि मचा दी । मुगल उनसे भयभीत और परेशान थे । उन्होंने बाबा जी के विषय में बड़ी घृणा प्रकट की है । बाबा जी के समकालीन प्रसिद्ध सूफी बुल्लेशाह सिखों की बढ़ रही शक्ति के मद्देनजर कहते हैं -

दर खुल्ला हशर अजाब दा ।
बुरा हाल होइआ पंजाब दा ।
....
मुगलां जहर प्याले पीते ।
भूरिआं वाले राजे कीते ।

यहां 'भूरिआं वाले' का अर्थ 'सिख' है। मुगलों का बाबा जी के प्रति ऐसा कथन उनके भीषण युद्ध कौशल एवं उनकी 'मैदान-ए-जंग' में हासिल महान सफलताओं का प्रतीक है ।

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर का जीवन :-

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर का जन्म १६ अक्तूबर, १६७० में कश्मीर के पुंछ जिले के राजौरी नामक गांव में हुआ । आपके पिता एक राजपूत किसान थे, जिनका नाम रामदेव जी था। पिता ने बालक का नाम लक्ष्मण दास रखा । एक किंवदंती के अनुसार एक बार उनसे एक गर्भवती हिरनी का शिकार हो गया जो अपने बच्चों सहित उनके सामने तड़प-तड़प कर मर गई । दुखी और विचलित हृदय लक्ष्मण दास ने वैराग्य ले लिया और माधो दास बन गये । बाद में माधो दास ने महाराष्ट्र के नांदेड़ नामक स्थान पर अपना मठ स्थापित कर लिया । कहा जाता है कि वह वहां आने वाले लोगों को अपनी मंत्र-शक्ति से भ्रमित और भयभीत कर दिया करता था । सितंबर १७०८ में जब दशम पिता श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी वहां पहुंचे तो माधो दास ने उन्हें भी मंत्र आदि से परेशान करने का प्रयास किया, परंतु गुरु जी की शक्ति और व्यक्तित्व से अभिभूत होकर, माधो दास विह्वल होकर गुरु जी के चरणों में बैठ गया । श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी ने माधो दास को अमृत छका कर 'बंदा सिंघ' बना दिया और मुगलों के साथ संघर्ष जारी रखने के लिए पंजाब भेजा । गुरु जी ने बाबा बंदा सिंघ जी को एक नगारा, एक ध्वज (निशान) और पांच तीर प्रदान किये । 'पंथ-प्रकाश' के अनुसार गुरु जी ने बाबा विनोद सिंघ जी, बाबा बाज सिंघ जी, बाबा काहन सिंघ जी, बाबा दया सिंघ जी एवं बाबा रण सिंघ जी पांच सिंघों सहित २० और सिंघों को भी बाबा बंदा सिंघ जी के साथ भेज दिया । गुरु जी ने बाबा जी को कुछ 'हुकमनामे' भी दिये जो उन्होंने अपने प्रमुख सिंघों को बाबा बंदा सिंघ जी बहादर की सहायता करने के आदेश के तौर पर लिखे थे ।

*२/४७, पिंक सिटी, कैलपुर रोड़, मंडी मुल्लांपुर, लुधियाना ।

गुरु-आज्ञा से पंजाब को कूच :-

दिल्ली पहुंचकर बाबा बंदा सिंघ जी बहादर ने सिख नेताओं को हुकमनामे भेज दिये । वजीर खां और पहाड़ी राजाओं के द्वारा जनसाधारण पर किये अत्याचारों का मुंहतोड जवाब देने एवं उन्हें शोधने का संदेश मिलते ही हर दिशा से सिख बाबा बंदा सिंघ जी बहादर के झंडे तले एकत्र होने लगे। जल्दी ही बाबा जी की फौज की गिनती ४०,००० तक पहुंच गई । बाबा जी की फौज की विशेषता यह थी कि इसमें सिर्फ सिख ही नहीं थे बल्कि हिंदु, मुसलमान, राजपूत, जाट और अनेक दलित वर्गों के लोग भी थे जो मुगलों के अमानवीय अत्याचारों से त्रस्त होकर जालिमों को समाप्त करने के लिए लामबंद हुए थे ।

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर की विजयें :-

२६ नवंबर, १७०९ को बाबा बंदा सिंघ जी बहादर ने सिघों की फौज लेकर सरहिंद की ओर कूच किया । सेना पहले समाणा नामक स्थान पर पहुँची । यह वह स्थान था जहां श्री गुरु तेग बहादर जी को शहीद करने वाले जल्लाद जलालु-द्दीन का निवास था । धर्मी सेना ने २४ घंटे के अंदर-अंदर समाणे पर कब्जा कर लिया । इसके बाद बाबा बंदा सिंघ जी आगे बढ़े और शाहबाद, ठसका, मुस्तफाबाद आदि शहरों पर खालसे का निशान साहिब झुला दिया । इसके बाद खालसा फौज 'कपूरी' के कस्बे की ओर बढ़ी । इस कसबे का हाकिम कदामुद्दीन सिखों के खिलाफ लूट-मार करने के लिए अक्सर सैनिकों के झुंड भेजा करता था । बाबा जी ने कदामुद्दीन को उसके किये की सजा दी और 'सढौरे' की ओर चल दिये। 'सढौरा' हिंदुओं पर ज़ुल्म ढाने के बदनाम केंद्र के रुप में मशहूर था । यह शासक असमान खां था जो श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी के प्रिय पीर बुद्धू शाह का हत्यारा था । असमान खां को उसकी करनी का फल चखाकर बाबा जी ने मुखलिस खां के किले को भी फतह किया । अब तक मालवे और माझे से अनेक सिख जत्थे बाबा जी के साथ आ मिले थे ।

इसके पश्चात् खालसा फौज 'सरहिंद' फतह करने के लिए निकल पड़ी । सरहिंद वह स्थान था जहाँ श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी के दो छोटे मासूम साहिबजादों बाबा जोरावर सिंघ जी और बाबा फतेह सिंघ जी को जालिम सूबेदार वजीर खाँ ने दीवारों में जिंदा चुनवा दिया था । यह वह जगह थी जहाँ माता गुजरी जी ने बलिदान दिया था । वजीर खाँ को सबक सिखाने की इच्छा हर सिख के मन में थी । वजीर खाँ के लश्कर और शहादत की दीवानी खालसा फौज का आमना - सामना १२ मई, १७१० को 'चपड़ चिड़ी' नामक स्थान, जो सरहिंद शहर से १० मील की दूरी पर था, पर हुआ । कुछ ही घंटों के युद्ध के बाद वजीर खाँ मारा गया और खालसा फौज ने सरहिंद पर हमला करके उसकी ईंट से ईंट बजा दी । १४ मई को सरहिंद पूरी तरह खालसे के कब्जे में आ गया । गुरु-परिवार के द्रोही सुच्चा नंद, जिसकी साहिबजादों को शहीद करवाने में विशेष भूमिका थी, की हवेली को मलबे का ढेर बना दिया गया ।

खालसा राज की स्थापना :-

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर साथ-साथ अपने जीते हुए इलाकों में राज-प्रबंध की व्यवस्था भी करते जा रहे थे । बाबा जी फिर पश्चिम की ओर बढ़े । जलालाबाद, जालंधर, रियाड़की आदि शहरों को जीतते हुए लाहौर के समीप जा पहुंचे। अब लगभग सारे पूर्वी पंजाब में सिखों का राज स्थापित हो चुका था ।

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर ने सरहिंद के पूर्व में साढौरा और नाहन के मध्य स्थित मुखलिस गढ़ को अपनी राजधानी बनाया और इसे लौह गढ़

का नाम दिया । किले की पूरी फौजी तैयारी की गई । यहीं पर बाबा जी रोज दरबार लगाते और जनता की दुख-तकलीफें सुनते व उनका निवारण करते । बाबा जी की पंजाब को सबसे बड़ी देन 'जागीरदारी प्रथा' का उन्मूलन था । उस समय अधिकांश जागीरदार मुसलमान थे जो लगान इकट्ठा करने के बहाने आम जनता पर बेहिसाब जुल्म करते थे । बाबा जी ने सिखों द्वारा जीते गए इलाकों में भूमि जोतने वाले किसानों को भूमि का मालिक घोषित कर दिया । गरीब हल चलाने वाले जमींदार बन गये । इससे पंजाब की अर्थ-व्यवस्था में जबरदस्त सुधार आया । आज जो पंजाब में आर्थिक समृद्धि कायम है, उसके बीज बाबा जी ने बोये थे ।

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर ने खालसा राज का एक अलग सिक्का भी जारी किया, जिसकी कीमत मुगलों के सिक्के से अधिक रखी गई । सिक्कों पर फारसी भाषा में खुदवाया गया था :-

सिक्का जद बर हर दो आलम
तेगे नानक वाहिब अस्त ।
फतहि गोबिंद सिंघ शाहि शहांनि
फजलि सचा साहिब अस्त ।

(अर्थात सच्चे पातशाह की कृपा से यह सिक्का दो जहान में चलाया । यह समस्त दान देने वाली श्री गुरु नानक पातशाह की कृपाण है और शाहे-शहंशाह श्री ग़ुरु गोबिंद सिंघ जी की फतहि है)

बाबा जी ने जो अपनी मुहरें बनवाई, उन पर भी खुदवाया -

देगो तेगो फतहि नुसरत बेदरंग ।
याफत अज नानक गुरु गोबिंद सिंघ ।

(अर्थात श्री गुरु नानक देव जी और श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी की कृपा से देग, तेग, फतहि और बे-रोक बरकतें हासिल कीं)

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर के नेतृत्व में स्थापित यह प्रथम खालसा राज्य पूर्ण धर्म-निरपेक्ष राज्य था । फारसी के सरकारी भाषा होने पर भी अन्य कई भाषाओं को मान्यता प्राप्त थी । राज्य का मुख्य उद्देश्य विश्व-शांती कायम करना था ।

राज्य में जारी की जाने वाली हर सनद और दस्तावेज पर 'जबर-ब-अमान-दहिर' लिखा होता था जिसका अर्थ है-'विश्व का शांति-स्थान'।

बाबा जी की शहादत :-

शांतचित, संयमी, वीर, परोपकारी व्यक्तित्व वाले बाबा बंदा सिंघ जी बहादर का प्रथम खालसा राज्य गुरु साहिबान की कृपा सदका, अनेक मुश्किल हालातों के बावजूद भी सन् १७१६ तक कायम रहा । मुगल बादशाह बहादुर शाह १ लाख फौज लेकर कई दिनों तक लोहगढ़ को घेरे रहा, पर अंततः मुंह की खाकर निराश होकर उसे वापिस जाना पड़ा । आखिर वह दिन भी आ गया जब बाबा बंदा सिंघ जी बहादर को शहादत का जाम पीना था । लगातार मुहिम पर मुहिम चलाने वाले मुगलों ने आखिर बाबा बंदा सिंघ जी बहादर को गुरदास नंगल की गढ़ी में से ८ महीने के घेरे के बाद गिरफ्तार कर लिया और भयानक यातनाएं देते हुए दिल्ली में १९ जून, १७१६ को शहीद कर दिया गया ।

१७०९ से १७१६ तक के आठ वर्ष बाबा बंदा सिंघ जी बहादर के लासानी संघर्ष की अद्वितीय मिसाल हैं । उन्होंने सिर्फ प्रथम खालसा राज्य की स्थापना ही नहीं की बल्कि उसे कामयाबी से चलाकर सिखों को अदम्य राजनीतिक शक्ति से भी भर दिया। OO

आपु गवाइ सेवा करे.....

-स. अवतार सिंघ जी*

Service of humanity is the service of God.

सिख धर्म में सेवा के बिना मनुष्य जीवन और शरीर निष्फल माना गया है । श्रद्धा, प्रेम, धैर्य और उत्साह से की गई सेवा ही स्वीकृत होती है । स्वार्थ, अहंकार और दिखावे मात्र के लिए की गई सेवा स्वीकृत नहीं । मान-सन्मान, ऊँची पदवी पाकर भी नम्रता पूर्वक सेवा करनी गुरसिखी में सिखाई जाती है :-

करि के नीच सदावणा
तां प्रभु लेखै अंदरि पाई ।।

(भाई गुरदास जी, वार १:१६)

आज मनुष्य-मात्र की सेवा के लिए संसार भर में रैड क्रास की स्थापना की जा चुकी है । परंतु इतिहास का सत्य यही है कि इस संस्था की वास्तविक स्थापना दसवें पातशाह श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी के उसूलों को सार्थक कर सेवक भाई घनईया जी ने युद्ध के मैदान में मुगलों और सिखों को (दुश्मन-मित्र) एक पिता परमेश्वर की संतान मान, मरते कराहते सिपाहियों को पानी पिलाया और मरहम पट्टी की । चाहे सिखों ने इस कार्य के विरुद्ध गुरु जी से शिकायत भी की, पर भाई जी गुरबाणी का शब्द पढ़ते रहे :-

ना को बैरी नहीं बिगाना
सगल संगि हम कउ बनि आई ।।

(पन्ना १२९९)

मानस की जाति सबै ऐके पहिचानबो ।।

(सवैये पाः १०)

गुरसिखी में सेवा की अदभुत मिसालें हैं। श्री गुरु नानक देव जी के आदर्श शिष्य सेवक भाई लहणा जी आदर्श-सेवा के ही फलस्वरुप गुरगद्दी के अधिकारी बने । पावन फरमान हैं :-

विचि दुनीआ सेव कमाईऐ ।।
ता दरगह बैसणु पाईऐ ।।

(पन्ना २६)

आपु गवाइ सेवा करे ता किछु पाए मानु ।।
नानक जिस नो लगा
तिसु मिलै लगा सो परवानु ।।

(पन्ना ४७४)

सूखा बीज भी धरती की मिट्टी-पानी में मिलकर एक दिन फलदार वृक्ष का रुप धारण कर लेता है । किसी उर्दू कवि के ये बोल इस प्रथाऐं देखे जा सकते हैं :-

मिटा दे अपनी हस्ती को अगर कुछ मरतबा चाहे,
कि दाना खाक में मिलकर गुले गुलजार होता है।

भाई लहणा जी एक धनाढय व्यापारी थे परंतु गुरु-घर में किसी भी द्वारा कार्य को सेवा के रुप में करने से नहीं हिचकिचाए । जैसे-खेतों से खरपतवार निकालना, घास काटना और पशुओं को नहलाना, चारा डालना, गंदे पानी में से कटोरा निकालना, गुरु का हुक्म मान सर्दी की रात को बार-बार दीवार गिराकर दीवार बनाना परंतु श्रद्धा, भक्ति और सेवा से बेमुख न होना, क्योंकि भाई गुरदास जी का कथन है :-

विणु सेवा ध्रिगु हथ पैर होर निहफल करणी ।

(वार २७:१०)

तीसरी पातशाही श्री (गुरु) अमरदास जी, आयु के प्रथम चरण में जब अभी गुरु-शरण में आने का अवसर न मिल सका था, तीर्थ-यात्राऐं करते रहे । मन की शांति फिर भी प्राप्त न हुई । एक दिन सुबह अपने ही घर में पावन गुरबाणी

*७०, कमला नेहरू कॉलोनी, बठिंडा ।

का पाठ कानों से सुना तो खिंचे चले गए । देखा कि भतीजे की बहू पावन गुरबाणी का मंत्रमुग्ध करने वाला पाठ कर रही है । पूछने पर पता लगा कि यह श्री गुरु नानक देव जी की पावन बाणी है और आज उस गद्दी पर बहू के पिता श्री गुरु अंगद देव जी विराजमान हैं । लगभग ६१ वर्ष की आयु में गुरु जी की शरण में खडूर साहिब पहूंचे तथा वहीं के होकर रह गए । फिर १२ वर्ष तक नित्य-प्रति गुरु जी को ब्यास दरिया से जल लाकर स्नान कराते रहे । सेवा इस आयु में रंग लाई । सर्वोत्तम पदवी प्राप्त की । तभी तो भट्ट कवि वर्णन करते हैं:-

भले अमरदास गुण तेरे
तेरी उपमा तोहि बनि आवै ।।

(पन्ना १३९६)

सेवा करत होइ निहकामी ।।
तिस कउ होत परापति सुआमी ।।

निष्काम सेवा ही गुरु-घर की जीवन युक्ति है । भाई जेठा जी सांसारिक रिश्ते के पक्ष से श्री गुरु अमरदास जी के दामाद भी थे । गुरु जी के दूसरे दामाद भाई रामा जी थे । सेवा में भाई जेठा जी हर बार प्रथम स्थान प्राप्त करते रहे । एक बार गुरु जी ने परख करने के लिए दोनों को अलग-अलग चबूतरा बनाने का आदेश दिया । जब चबूतरा बन गया तो तोड़ने का हुकम किया । दोनों ने अपना-अपना बनाया चबूतरा तोड़ दिया । फिर से नया बनाने को कहा । इस प्रकार तीन चार बांर तोड़ने और बनाने को कहा तो भाई रामा जी मानसिक समतोल न कायम रख सकते हुए काम छोड़ कर चले गए, परंतु भाई जेठा जी ने गुरु का हुकम ईश्वरीय हुकम मान कर प्रत्येक बार सहर्ष नया चबूतरा बनाया और कहा कि सेवक का काम तो सेवा करना है । आगे प्रवान करना न करना गुरु जी की इच्छा है ।

श्री गुरु अरजन देव जी ने तरन तारन में कुष्ठ रोगियों की सेवा के लिए तीर्थ की स्थापना की जहां भाई मंझ, भाई बहलो और भाई संमन जैसे सेवक तैयार किये । गुरु जी स्वयं अपने महिल माता गंगा जी के साथ लंगर की सेवा करते । भाई गुरदास जी का कथन है, ***'गुर सिखी दा सिखणा गुरमुखि साधसंगति दी सेवा ।'*** सेवा ही सिखी की कसौटी पर खरी उतरी ।

अनिक भांति करि सेवा करीऐ ।।
जीउ प्रान धनु आगै धरीऐ ।।

१) श्रद्धा भक्ति से गुरु-संगत की सेवा करनी।
२) वफदारी और सत्कार से माता-पिता, शिक्षकों, बुज़ुर्गों की सेवा करनी ।
३) प्यार से मित्रों एवं संबंधियों की सेवा करनी।
४) दुखी का दुख बांटना । दया भाव से सेवा करनी । दया मूलतः मन का एक भाव है । इसका लाभ तभी है जब इसे कार्य रुप परिणित किया जाए ।
५) देश-कौम की सेवा, सद्कार्य करके समाज को मजबूत करना ।
६) निष्काम सेवा बिना भेद-भाव, जाति-बंधनों से ऊपर उठकर करना, इसको ही ईश्वर की सेवा कहते हैं ।

उपरोक्त शब्द में वर्णन किया गया है कि सेवा करने का समय कैसे मिलता है और इसके कितने प्रकार हैं ।

एक बार की घटना प्रस्तुत है-एक स्टेशन पर गाड़ी जाने को तैयार थी और एक सिख गार्ड हाथ में हरी झंडी लिए गाड़ी चलने का संकेत देने को तैयार थे कि अचानक एक अमृतधारी सिख डब्बे में झांकते-झांकते गार्ड के डिब्बे के पास रुक गए और बोले, 'वीर जी ! मैं आपके साथ दिल्ली तक सफर करना चाहता हूँ ।' गार्ड ने देखा, सोचा और कहा, 'बैठ जाइए ।' इसके साथ ही वह

स्वयं गाड़ी से उतर कर एक कुली के पास रुक कर उसे पैसे देकर कुछ बोल कर आ गए । थोड़ी देर में ही कुली ने एक टिकट लाकर दिया और गार्ड ने टिकट लेकर अमृतधारी सिख यात्री को दिया। यात्री ने हैरानी से पूछा, 'वीर जी ! यह टिकट किस लिए ?' गार्ड ने कहा, 'आपके लिए। अब आप बेफिक्र होकर चाहे जिस मर्जी डिब्बे में बैठ कर यात्रा करें । बिना टिकट सफर करना गलत है ।' सिख बोला, 'वीर जी ! आपको गलत फहमी हुई है । मेरे पास तो टिकट है । मैंने तो धूम्रपान से बचने के लिए आपके पास बैठने की इजाजत ली थी क्यों कि आप भी सिख है । मैंने सोचा कि मैं यहां के धुएं से बचा रहूंगा ।' गार्ड आगे से क्षमा मांगने लगा । इस पर गुरु का सिख कहने लगा, 'मुझे तो गुरसिखी पर गर्व हो रहा है। आज के समय में सरकारी कर्मचारी रिश्वत लेकर किसी की मदद करता है, वहां आप हैं कि अपनी जेब से खर्च करके किसी की मदद करने को तैयार है । आप जैसे गुरसिख में जो सेवा-भावना देखने को मिली है, मैं ऐसी निष्काम सेवा को शत-शत नमन करता हूं ।'

आओ ! हम भी जहां भी कार्यरत हैं, ऐसी निष्काम सेवा-भावना का प्रगटावा करें और समूह मानवता की सेवा में अपनी सब सेवाएं प्रस्तुत करके अपना जीवन सार्थक करें ।

सचखंड पत्र के नये चंदे

सचखंड पत्र के समूह पाठकों से विनंती है कि गुरुद्वारा साहिब के हित को ध्यान में रखते हुए ता. १ अप्रैल २०१० से सचखंड पत्र के वार्षिक चंदे निम्न लिखित अनुसार होंगे-

१) वार्षिक चंदा (देश के लिए) - २००/- रु.

२) वार्षिक चंदा (विदेश के लिए हवाई डाक से) - १०००/- रु.

सचखंड पत्र के लाईफ मैंबरशिप की सुविधा खत्म कर दी गई है । केवल वार्षिक मैंबरशिप ही होगी । कृपया पाठक जन नोट करें ।

-चंदा भेजने के लिए पता-

अधीक्षक,

गुरुद्वारा बोर्ड, तख्त सचखंड श्री हजूर

अबिचलनगर साहिब, नांदेड-१ (महाराष्ट्र) भारत

फोन-०२४६२ - २३४८१३, २४३५५९, २४१२६६, २३११७०

खालसे के बच्चों में होता है अमृत का असर !

-स. नानक सिंघ जी (टीचर)✻

अपना सब कुछ वार कर हे गुरु गोबिंद सिंघ जी तुम न रहे उदास
तुम्हारे खालसे की चढ़दी कला रहे हम रोज करते हैं अरदास ।

दुनियाँ में कोई भी खालसा जैसी कौम न बनाई ।
जो मानवता पर मर मिटने की कसम खाई ।

संसार कभी तुमको भूल न पायेगा ।
गुरु ग्रंथ साहिब जी की बाणी को जप कर तर जायेगा ।

अमृतधारी माता-पिता के बच्चों में होता है सिक्खी का जोश ।
समय आने पर उडा देता है पाखंडीयों का होश ।

एक लडका कुलविंदर सिंघ १९७८ में इंग्लैंड के वुलरहैंप्टन स्कूल में पढ़ता था ।
उम्र छोटी थी पर सच्चाई से कभी न डरता था ।

लड़के ने अपने युनिफॉम के साथ सिक्खी दस्तार भी सजाया ।
हैड मास्टर ने उसे स्कुल से बाहर भगाया ।

वो लड़का गत्ते पर कुछ लिखा और गले में डाल लिया ।
जो भी वहाँ से गुजरता था पढ़कर सब कुछ जान लिया ।

वो स्कूल के गेट के पास अकेला खड़ा रहा ।
हैड मास्टर दस्तार की बात मान जाये, वह अपनी बात पर अडा रहा ।

शाम हो गई वो ठंडी हवा से कांप रहा था ।
वाहिगुरु का जाप जपते हुए अपने आप को संभाल रहा था ।

लोगों ने हैड मास्टर को बुला कर बातें सुनाई ।
हैड मास्टर घबराया अपने अधिकारी को फोन करवाया ।

अधिकारी बच्चे की परेशानी जान गया ।
दस्तार सजाने की बात को मान गया ।

ये समाचार इंग्लैंड में तूफान की तरह फैल गया ।
सिक्खी क्या है ? सभी को मालूम हो गया ।

पूरी दुनिया में बच्चे की जै जै कार हुई ।
सिक्खी असूलों की जीत और हैड मास्टर की हार हुई ।

✻*अबचलनगर कॉलोनी, गोबिंद बाग, नांदेड*

गुरबाणी कैसे पढें ?

*-स. नानक सिंघ जी निश्तर**

आज हम अपनी नई पीढ़ी को दोष देते नहीं थकते, क्या हमने कभी अपने बारे में भी सोचा है कि हम कितने अच्छे सिख, सफल माँ-बाप अथवा बहू-बेटा बन सके हैं ? खोट बीज में हो तो फल को दोष देना उचित नहीं । लेकिन चिंता का विषय बीत चुके दिन नहीं होने चाहिए। यह कोई कमान से छोड़े हुए तीर नहीं है, इनका संवारना अब भी आपके हाथों में है, जिसके लिए स्वयं अपना मन बनाना पड़ेगा और मेहनत करनी पड़ेगी । अगर आप चाहते हैं कि कौम की आने वाली पीढ़ी गिरावट का शिकार न बने तो हर पति-पत्नी को और विशेषकर सिख स्त्रियों को श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की पावन बाणी को अवश्य पढ़ना चाहिए, अगर प्रति दिन न भी कर सकें तो जब समय मिले, कर सकते हैं । पावन गुरबाणी पढ़ने के लिए सुबह का समय अच्छा होता है, जब दुनियावी चिंताओं से व्यक्ति मुक्त रहता है, लेकिन कभी भी इसको पढ़ने में संकोच नहीं करना चाहिए । आज की माताओं को बच्चों को गुरु-घर से जोड़ने की रुचि बढ़ रही है, जो एक अच्छी शुरुआत है, पर इसके लिए वे तस्वीरों, कैसटों और साखियों (कहानियों) का सहारा ले रही हैं, जो एक स्वस्थ सोचनी नहीं है। टेढ़ी रखी गई नींव पर दीवार कभी सीधी नहीं उठाई जा सकती । मेरा उनको शत्-शत् प्रणाम कि उन्हें अपने बच्चों के भविष्य की चिंता खाये जा रही है, लेकिन मेरा उनसे अनुरोध है कि बच्चों को गुरमति विचार धारा और गुरबाणी से जोड़ने का प्रयत्न करें ताकि वे आगे चल कर सही डगर पर चल सकें और धर्म के बारे में सही जानकारी न रखने पर किसी गलत मार्ग पर न भटक जायें।

हम अपने आप को बड़े उन्नतिशील समझते हैं, लेकिन हमने जनगणना के आंकड़ों की ओर कभी देखा भी है कि हम देश भर में दूसरी जातियों के मुकाबले में किस स्तर पर हैं ? सन २००१ के आंकड़े हमारी कौम के लिए चिंता का विषय हैं । जैनी एक व्यापारी वर्ग होने के बावजूद उनमें पढ़े-लिखे होने की संख्या सबसे ज्यादा ८४.१ प्रतिशत है । जनगणना के लिए पढ़े-लिखे होने की परिभाषा यह है कि किसी एक भाषा का लिखना, पढ़ना आना काफी है, जरुरी नहीं कि वह किसी विद्यालय में पढ़ा हो । हर सिख के लिए गुरबाणी पढ़ना जरुरी है, इसके बावजूद हम अनपढ़ों की गिनती में नीचे से तीसरे नंबर पर ६०.५५ प्रतिशत हैं और जिनमें महिलायें २६.२० प्रतिशत हैं अर्थात् हम उनसे थोड़े बेहतर हैं, जिनको दिन में एक बार भरपेट रोटी नसीब नहीं होती और न जिनके सिर पर छत है । यह कितनी भयानक स्थिति है कि ३९.४६ प्रतिशत सिख गुरबाणी पढ़ना तक नहीं जानते । पंजाब जिसे सिखों का गढ़ समझा जाता है वहां पर इससे भी अधिक चिंताजनक हालत है जहां पढ़े-लिखे सिख ५८.६७ प्रतिशत और उनमें केवल २५.४९ प्रतिशत महिलाएं हैं । इन हालात के लिए केवल लीडरशिप को ही दोष देने की बजाए हम व्यक्तिगत तौर पर अपनी भी जिम्मेदारी समझते हुए दीपक से दीपक रोशन करने की कोशिश करें । हर सिख कम से कम किसी एक सिख को अगर दूसरी विद्या न भी दिला सके तो गुरमुखी जरुर ही सिखाये और गुरबाणी से जोड़े। कोई सिख जब गुरमुखी से जुड़ेगा, उसके लिए श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की पावन बाणी को पढ़ना-

**१५-३-१३७, संत भवन, गौलीगुडा चमन, हैद्राबाद-५०००१२*

समझना कोई समस्या नहीं रहेगी बल्कि आनंद की प्राप्ति होगी । भाई गुरदास जी ने कबित्त सवय्ये में हमें प्रेरित किया है :-

जैसे सत मंदर कंचन के उसार दीने
तैसा पुंन सिख कउ
इक शबद सिखाए का ।।६७३।।

यदि आपके घर गुरु ग्रंथ साहिब जी का प्रकाश नहीं है तो गुरु साहिब का पावन स्वरुप दो भागों में आम उपलब्ध है, जिसे आसानी से पढ़ा और रखा जा सकता है । जब भी इससे पावन गुरबाणी पढ़ें एक अलग नोट बुक में एक तरफ से पढ़ा हुआ पावन शब्द, संख्या, पृष्ठ संख्या और तिथि लिख लिया करें । दूसरी ओर से जो भी पंक्ति या शब्द आपको विशेष रुप के आकर्षित करें-या ठीक तरह से समझ न आता हो लिख लिया करें । यह ऐसा अभ्यास है जिससे आप गुरबाणी को ज्यादा अच्छी तरह समझ सकेंगे । गलती किये बगैर तो कोई पढ़ ही नहीं सकता, फिर पढ़ते रहने के अभ्यास से त्रुटियां दूर होंगी । गुरबाणी पढ़ने की कोशिश न करना कदापि उचित नहीं है । अच्छी नियत से पढ़ने की कोशिश करना और उस पर विचार करना ही उसका सही मायनों में सत्कार करना है ।

हमारी एक गलत धारणा बनी हुई है कि गुरबाणी हमको कोई समझाता नहीं है । लेकिन मैं आपसे पूछना चाहता हूँ कि अपने जीवन में आप जो कुछ चाहते हो या करते हो, क्या कोई आपको सिखाता है ? यह आपका मन बनाने की बात है । 'जहां चाह वहां राह ।' बस आपके इच्छा करने की जरुरत है, जो अपने रास्ते स्वयं ढूंढ निकालती है । दुनिया के हर काम के लिए हम स्वयं कोशिश करते हैं, लेकिन गुरबाणी पढ़ने और समझने की कोशिश करने के बजाय शत-प्रतिशत दूसरों पर निर्भर क्यों करते हैं ? हमारी अज्ञानता का कारण भला कोई दूसरा कैसे हो सकता है ? इस पर कभी ध्यान नहीं देते । मंजिल कठिन या दूर होने के ख्याल से अगर आप कदम उठाने से हिच-किचायेंगे तो मंजिल पर पहुंचने से रहे । हर बड़ी से बड़ी मंजिल तक पहुंचने के लिए पहले एक-एक कदम ही बढ़ाना पड़ेगा, फिर मंजिल आपके कदमों में होगी ।

एक और धारणा है कि गुरबाणी पढ़ना बहुत मुश्किल है । यह गलत है । यह तो दुनिया के हर धर्म ग्रंथ से ज्यादा आसान भाषा है । जन-साधारण के लिए गुरबाणी पढ़ना या समझना कठिन नहीं है । गुरमुखी लिपि का जानना जरुरी है ताकि आप पढ़ सकें । इसी लिए सिख रहत मर्यादा में स्पष्ट आदेश दिया गया है कि गुरमुखी विद्या पढ़ना जरुरी है और सिख का कर्त्तव्य है कि संतान को गुरमुखी की शिक्षा दिलवायें । फिर आपको ऐसे मालूम होगा कि गुरबाणी में प्रयोग की गई शब्दावली आपके लिए अपरिचित नहीं है, बल्कि परिचित है । जब आपका यह डर दूर हो जाएगा तब पावन गुरबाणी पढ़ने का रस आना शुरु हो जाएगा और विचार करने को मन उत्सुक होगा।

पावन गुरबाणी थोड़ी सी ऊँची आवाज से पढ़ें ताकि आपको अपने कानों से सुनाई दिया जाये। पढ़ने की रफ्तार धीमी होनी चाहिए । एक पंक्ति को एक सांस में नहीं पढ़ना चाहिए बल्कि दो, तीन या चार हिस्सों में पढ़ने का अभ्यास करें ताकि पावन बाणी आपको समझ भी आ सके । शुरु-शुरु में आपको शायद थोड़ी कठिनाई महसूस हो लेकिन निराश होने के बजाए अपने पढ़ने का अभ्यास जारी रखेंगे तो आपके समझने की शक्ति बढ़ती जाएगी और पावन गुरबाणी की शब्दावली का बोध होता जायेगा । केवल इस एक दोहे के भाव को सामने रखें :-

करत करत अभ्यास के जनमती होत सुजान ।

रसरी आवत जात के सिल पर परे निसान ।

पावन गुरबाणी पढ़ने की एक आम समस्या है कि मन टिकता नहीं है और सदा भटकता रहता है, चाहे बाणी कंठस्थ (जबानी) पढें या देखकर पाठ करें । ऐसा इसलिए होता है कि आप जो पढ़ रहे हैं वह आपका हजारों, लाखों बार का पढ़ा हुआ और रटा हुआ है और आप केवल पढ़ने के लिये ही पढ़ रहे होते हैं, आपका उद्देश्य दूसरा नहीं होता, इसलिए आपको उस पर ध्यान लगाने की जरुरत नहीं होती और आवश्यक ध्यान न देकर मशीनी तौर पर पढ़े चले जाते हैं । बरसों से गुरबाणी पढ़ने, गाने या सुनने के बावजूद जीवन में शायद इसी लिए कोई परिवर्तन नहीं होता ।

इस समस्या पर काबू पाने का उपाय श्री गुरु नानक देव जी ने ऐसे बताया है :-

कुंभे बधा जलु रहै जल बिनु कुंभु न होइ ॥
गिआन का बधा मनु रहै
गुर बिनु गिआनु न होइ ॥

(पन्ना ४६९)

अर्थात् जिस तरह पानी को बांधने के लिए मिट्टी का घड़ा काम आता है, परंतु वह घड़ा बिना पानी के नहीं बनाया जा सकता, उसी तरह ज्ञान के बिना मन काबू में नहीं रहता और बिना गुरु के ज्ञान नहीं हो सकता और हमारे गुरु साक्षात विराजमान श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी ही हैं, जिनको हमारे दसों गुरु साहिबान ने प्रमाणित किया है, जिनमें शेख फरीद जी (११७५-१२६४) से लेकर श्री गुरु तेग बहादर जी (१६२१-१६७५) तक ५०० सालों के बीच हो गुजरे ३६ महापुरुषों की सूझ-बूझ और अनुभव का संग्रह है । पावन गुरबाणी से लाभ लेने के लिए इसको किसी भी लिपि का ज्ञाता उस लिपि में पढ़े लेकिन श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी का मूल पावन स्वरुप गुरमुखी लिपि में प्राप्त होने के कारण उसको गुरमुखी लिपि को सीखने का भी अनुरोध है । गुरमुखी लिपि तो मात्र एक सप्ताह में सीखी जा सकती है यदि सीखने के लिए आवश्यक जिज्ञासा है । फिर एक बार लिपि के अक्षर और मात्राओं के ज्ञान के बाद धीमे-धीमे पढ़ने-लिखने का अभ्यास करते रहें । बस आपके मन बनाने की देर है, कुछ ही दिनों में वाहिगुरु की मेहर हो जाएगी । आपको स्वयं यकीन नहीं होगा कि आप गुरमुखी इतनी आसानी से पढ़ रहे हैं । शुद्ध पढ़ने और विचार करने की कोशिश से पावन बाणी का बोधं होगा, रस आयेगा और जीवन में परिवर्तन भी ।

पढ़ो और सोचो

यदि भविष्य में, पंजाब में, कल्पना में नहीं वरन वास्तव में हमें सिक्खी स्वरुप पूर्ण रुप से तैयार, केस, दाड़ी, सहित सिक्खी के दर्शन करने है तो अभी से माता-पिताओं को चाहिए कि पहले वे दृढ़ संकल्प करें कि हम स्वयं सिक्खी में पूरे रहेंगे और अपने बच्चों को बचपन से ही गुरमति और सिक्खी का ज्ञान देंगे । क्या ऐसा होगा ?

ज्ञानी संत सिंघ जी मसकीन को याद करते हुए-

करेगा जिक्र हर मौसम.....

-डॉ. सतनाम सिंघ जी कोमल*

करेगा जिक्र हर मौसम, बहारें बात पाएंगी ।
सुनेगी जब तेरा जाना, हवायें दुःख मनाएंगी ।

जहां से बहुत जाते हैं, गये होंगे व जायेंगे ।
अलग है आप का जाना, यह हम सह न पायेंगे ।

तुम्हारा दर्द सीने का, दर्द यह बन गया सब का ।
है सहना पंथ ने यह, इसलिए कि हुकम है रब का ।

खत्म न मौत कर सकती, जहां तक आप पहुंचे थे ।
जमीं से न बिछड़ कर, आसमां तक आप पहुंचे थे ।

किसी के जिस्म के जाने को, मर जाना नहीं कहते ।
तिरे जब बोल जिंदा हैं, ये बन प्रवाह हैं बहते ।

जरुरत कौम को थी, आपके उज्जवल ख्यालों की ।
उसे अब कौन खोलेगा, जो है घुंडी सवालों की ।

गुरु का ज्ञान देते थे, गुरुं की बात को करते ।
जो सुनते बात को दिल से, कहां वे मौत से डरते ।

प्रभु की बंदगी करना, प्रभु के नित्य गुण गाना ।
वो किस के बात है बस की, तेरा जैसा था समझाना ।

वह थी सब के लिए शिक्षा, उसे विद्वान सुनते थे ।
उतरती जाती हर दिल में, भले ही नादान सुनते थे ।

अवस्था सहज थी इतनी, जो हर दिल को ही भाती थी ।
जिहन में बैठ जाती थी, न कोई दिल दुखाती थी ।

नजर तेरी में सब अच्छे, बुरा न नजर आता था ।
थे सांझे आप सब के ही, बेगाना कह न पाता था ।

कथा उनकी, समय उनका, वह गहरी बात होती थी ।
धर्म जिस का मनुष्यता, और खुदा की जात होती थी ।

पुष्प हैं कुछ अकीदत के, पड़े हैं नजम में कहने ।
ये कोमल आंख के आंसू, लगे हैं नजम में बहने ।

*२४८, अरबन अस्टेट, लुधियाना-१९००१०

English Section

Golden Thought For The Month

ਗਗਨ ਦਮਾਮਾ ਬਾਜਿਓ
ਪਰਿਓ ਨੀਸਾਨੈ ਘਾਉ ॥
ਖੇਤੁ ਜੁ ਮਾਂਡਿਓ ਸੂਰਮਾ
ਅਬ ਜੂਝਨ ਕੋ ਦਾਉ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੧੧੦੫)

The battle-drum beats in the sky of the mind; aim is taken, and the wound is inflicted. The spiritual warriors enter the field of battle; ***now is the time to fight !***

Discovering-
Baba Banda Singh Ji Bahadur

-Dr. Surinder Singh*

There was no such thing as an historian before the 18th century.

-R.G. Collingwood

In ancient period of Indian history, there was no sense of history as such and was full of fables/fiction laced with super-naturalism. There have been only two historical exceptions, Kalhanas's Rajatrangini and Mahavamsa of Ceylon. The Muslim rulers and their historians belived the ideal history to be an act of heaven. They had great bias agaisnt the Sikhs and generally called them infidels, rebels, curs and with the similar uncharitable terminology. Sikhs in their own way eulogized their heroes and pulled down those who did not belong to their tribes etc. Banda Singh Bahadur has been given the worst ever character assassination by our historians, to an upright commander as observed from annals of world history.

The British historians had a positive bias towards their own aggrandizements and equally strong prejudice against the Sikhs about whose strength they were greatly apprehensive. J.D. Cunnigham, an unbiased historian, whose frankness and authenticity of facts about Sikhs, attracted condemnation from his British masters and was sacked from his job most unceremoniously. Historical scholarship in our country and elsewhere has taken long strides. New tools of research have been evolved and new points of view been adopted. Research in the field of Sikh history too has made reasonable advaces. Emphasis is fast shifting from old narrative and descriptive type of historical writings to critical and interpretative exposition of historical phenomena. The pruning of Islamic and British bias from the recorded history as bringing down the eulogizing of Sikh heroes by their historians to an authentic level is still a primary requirement for having an authentic history of the Sikhs.

During the first five Gurus (Guru Nanak Dev Ji to Guru Arjun Dev Ji) Sikh religion and Sikhs social order had a very smooth and steady development especially during the half century rule of Akbar the great Mughal Emperor. A Sikh centre was raised in Amritsar by Guru Ram Das Ji and developed by Guru Arjun Dev Ji. Guru Arjun Dev Ji completed the "Holy Adi Granth" and installed in Hari Mander Sahib in Amritsar. But thereafter an extremely trying period of little over a century under intolerant and bigoted Mughal rulers, unwittingly so chiseled the Sikh community that it established its own independent

*2119, Sector 15-C, Chandigarh-160015

rule all over the Punjab.

Guru Arjan Dev Ji was arrested and taken to Lahore. He was tied to a post in the open, exposed to the hot sun of June, burning sand and hot water was thrown on his naked body Guru Arjan Dev Ji sought permission to bathe in the nearby river Ravi. He plunged into the river and was lost therein forever. Guru Arjan Dev Ji visualized the difficult time in the near future and had started building a body of arm retainers. He had instructed Bhai Budha to train his son in all the arts of war beside the study of literature and sciences. The martyrdom of Guru Arjan Dev Ji brought about a transformatin in the Sikhs from a non-violent religious community to a militant organization. Guru Hargobind Sahib Ji successfully fought Six battles with local Muslim commanders.

The second stage of transformation came with martyrdom of Guru Tegh Bahadur Ji. Guru Gobind Singh Ji took up the responsibility of Guruship at the age of nine years. Guru Gobind Singh Ji in his period of about 33 years of Guruship from 1675 to 1708 had to live with endless turmoil. He had to fight over 21 defensive battles thrust on him by the hill rajas and Mughal commanders. He created the Khalsa, the saint soldier on the *Baisakhi* Day of 1699. The five volunteers who were prepared to lay down their lives for him, he gave the *Pahul* i.e. the sugared water stirred with a *Khanda* to the accompaniment of *Gurbani* recitation. This has been the first far-reaching momentous decision of the Guru in converting Sikhs into a very efficient force. After giving them *Pahul*, he took *Pahul* from them and merged his person in the Khalsa. In an extreme form of feudalistic Mughal Government as well as the Government of smaller non-Mughal states in which the caste system had total sway, Guru Gobind Singh Ji setup an egalitarian social order outside the caste system with a plebian base and democratic Government in the freshly created Sikh organization. In his famous letter *Zafarnamah* to Aurangzeb, he justified the right of the people to remove unjust and intolerant rulers, much before the western world has embraced democratic practices and peoples right to rebel against autocratic rulers.

During the last battle of Anandpur in 1704, he had to vacate the fort with the assurance of a safe passage by the Mughal emperor and the hill rajas. He was not trusting them, but after eight months of siege he had to vacate and was pursued by the Mughal forces during which his family got dispersed and he lost his mother and all his four sons.

Two individuals had come to Nanded, almost at the same time, with their ambitions having remained somewhat unaccomplished. These persons were Guru Gobind Singh Ji who had come to Nanded with Bahadur Shah seeking justice

against excesses of Wazir Khan, the fauzdar of Sirhind and some of his officers. He was disappointed with the attitude of Bahadur Shah and did not accompany him further south to Hyderabad. The other person was Banda Singh Bahadur. He hailed from an ordinary family in Techhal Nagar near Rajouri in the backward part of the Jammu region and his account of life spent there could not attract attention of any person in preserving it for posterity. A small accident, the killing of a doe, changed his very life. While cleaning the animal, two ofspring fell out and died within a few minutes. It touched the inner chords of his heart so much that he gave up hunting and started living the life of an ascetic spending his time with *Sadhus* and *bairagis* who passed through his village on their way to other religious places. He came under the influence of Janki Das and while at Kaṣur he joined another bairagi Ram Das but he could not secure peace of mind he was seeking.

Madho Das entered the unknown world of Sadhus and ascetic warriors spread all over India, a world with which he had no acquaintance, a world which had greatly degenerated from an idealistic and ascetic way of life to a worldly way of life with all its failings and follies. His journey from North to the South covered the most important formative and constructive period of his life (about 20 years) which is a dark area of his life, totally unknown to his historians. Madho Das setup a *dera* at Nanded on the bank of river Godavari and used to give the blessings to the visitors of *dudh put*. He was the other disappointed person who could not attain any salvation during his 20 years of ascetic life.

Guru Gobind Singh Ji initiated the meeting with Banda Bahadur Singh in which he was able to convince him to leave the life of a *Bairagi* and become a *Karamyogi* under his guidance. Banda Singh Bahadur became an ardent disciple of Guru Gobind Singh Ji. After a short stay with the Guru, Banda Singh Bahadur was sent to Punjab with five advisers and a small detachment of soldiers to punish the guilty rulers of Sirhind. Historians have in vain, recorded all sorts of stories about the meeting between Guru Gobind Singh Ji and Banda Singh Bahadur without any authentic historical basis, which led to uncharitable remarks against Banda Singh Bahadur and even against Guru Gobind Singh Ji.

All that can be researched thereon is the final outcome of the meeting of the Guru Sahib with Banda Singh Bahadur or the work and conduct of Banda Singh Bahadur in bringing out a dormant Sikh power to a stage where it could challenge the might of the Mughal empire. At this juncture, the Guru took another decision before his heavenly abode to abolish the institution of personal Guruship and raised the level of the

holy granth to the of a living Guru called Guru Granth Sahib Ji. These two decisions of Guru Gobind Singh Ji have been of tremendous effect of the Sikh community in its advancement towards achieving of political sovereignty over the land of Punjab and the consolidation of Guruship in the holy book which otherwise may have led to an innumerable number of Gurus along with their pothis like the hundreds of religious Sikh *babas* who have come into existence so far.

Banda Singh Bahadur fought over twenty battles with Mughal forces under Mughal commanders and some even under the direct command of the Mughal empeors. In all these battles, Mughal forces were far more superior, in numbers, artillery, arms, ammunition, food-stocks and replacement of men and materials. Whereas the Sikh forces were deficient in man power, training, equipment and volunteers as well as always running short of ammunition and food stockes. They were, howerver, able to win many battles and hold their own against the Mughal forces. The victories of the Sikh forces have been due to death-defying bravery of the men and superior battle tactics adopted by their commander Banda Singh Bahadur. The tactics followed by Banda Singh Bahadur to change the fortunes of various battles in which the Sikhs were likely to lose has a great similarity to the tactics given in the books on 'art of war' and battle strategy written by Chinese authors. The Sun Tzu's lassic books 'The Art of War' and 'The Art of Strategy' were located in 1772 by a French Jesuit P. Amiot who translated these into French language and presented it to Napoleon Bonaparte. These battle strategies and war tactics are similar to those practiced by ascetic warriors in India, which are given in the epic of Mahabharata and to a lesser extent in Kautalyas's Arthshastra, the difference being that these Indian epics are mingled with fables and fiction whereas those by the chinese authors are well codified.

In his first battle of Kaithal, Banda Singh Bahadur raided the Mughal force accompanying the treasure, defeated them and took possession of the treasure. The raid was reported to *Amil* of Kaithal, a Hindu commander who rushed with his troops to save the treasure. Banda Singh Bahadur and his men had hide themselves behind old walls, trees etc. When they found that the Amil and his troops had arrived, the Sikhs made a surprise attack and defeated the Amil and his men. They took all the horses and weapons from the Amil's party. Amil was allowed to retain his office on behalf the Khalsa on payment of requisite tribute and a detachment of Sikh soldiers was detailed with him for collection of revenue. The appointment of Amil of Kaithal as the revenue officer of the Khalsa was the first step taken by Banda Singh Bahadur towards the

establishment of the Sikh state with its regular revenue system.

About two decades of Banda Singh Bahadur's period of asceticism is deemed as dark period of his life of which no authentic record is available. But, with hind-sight its seems, that during his sojourn in the ascetic world, he had developed his knowledge of battle strategy and art of warfare, the egalitarian aspect of Sikh society and the administrative measures to be used in the midst of prolonged warfare. When the Sirhind, the largest area in Punjab, was occupied, he appcinted Baj Singh as the governor of Sirhind and gave him the entire booty for distribution etc. Aali Singh was appointed his Naib (assistant). Fateh Singh was appointed as faujdar of Samana. Binod Singh and Ram Singh were jointly appointed governors of Thanesar. Hindu official were appointed in all of the subordinate posts in the place of muslim officials. The Khalsa flag was hoisted on the fort of Sirhind. The battle of Sirhind is considered as the first major battle fought and won by the Sikhs against the Mughal forces.

Banda Singh Bahadur seized all the landed estates and *zamindaris* and distributed them between the tillers and peasants who were cultivating these lands and declared them owners of those lands. He made a simple revenue system. Revenue collection was done twice a year at the site. The produce was devided into three parts. One part was taken over by the Khalsa and two parts were given to the farmer. If the Khalsa needed the crop for their own consumption, they took the same as it is; otherwise village *baniya* took the crop and gave its value to the Khalsa. This system greatly helped in the creation of an a egalitarian and plebian Sikh soial order which strengthen the fast growing Sikh state. This system was a great relief to the farmer as compared with the Mughal system in which fifty percent crop value was taken as revenue to the Mughal state, and from the other half as much as can be scrounged by the zamindars and the farmrs were left with very little for them and their families. Banda's name struck terror in the hearts of lawless people and thefts and dacoities became a thing of past. In all the Parganahs occupied by the Sikhs, write Irvine, "A low scavenger or leather dresser, the lowest of the low in Indian estimation, had only to leave home and join the Guru, when in a short time he would return to his birthpalce as its ruler with his order of appointment in his hand. As soon as he set foot within the boundaries, the well born and wealthy went out to greet him and escort him home. Arrived there, they stood before him with joined palms awaiting his orders... Not a soul dared to disobey an order, and men who had often risked themselves in battlefield, became so cowed down that they were afraid even to remonstrate. Hindu who had not joined the sect were not exempt

from these.

Banda Singh Bahadur had converted a large number of Hindus and Muslim to Sikhism but unlike Islamic rulers he did not use any force to propagate his religion. Throughout the history of Sikhs it has been a glowing feature of the polity of various rulers to adopt a non communal and tolerant policy towards those who agreed to be their subjects. When Banda Singh Bahadur reached Kalanaur from Bahrampur, the muslim of Kalanaur paid allegiance to him and joined his forces. Amin-ud-Daulah has stated that the authority of that deluded sect (of the Sikhs) had reached such extremes that many Hindus and Mohammadans adopted their faith and their rituals. Their chief, Banda Singh Bahadur, captivated the hearts of all towards his inclinations and whether a Hindu or a Mohammadan who so ever came into contact with him was addressed as a Singh. Accordingly Dindar Khan, a powerful ruler a neighbourhood, was named Dindar Singh and Mir Nasir-ud-Din, the official reporter of Sirhind, became Mir Nasir Singh. In much the same way, a large number of Mohammadans abandoned Islam and followed the misguided path (of Sikhism) and took solemn oaths and firm pledges to stand by Banda Singh Bahadur. This has been result of religious tolerance shown to muslim population of those places.

Banda Singh Bahadur made a Khalsa seal for the Sikh state with the legend as under :-

'Degh Tegh Fateh
O Nusrat Bedrang
Yaft Uz Nanak Guru Gobind Singh'

Meaning :- Degh the economic power, Tegh the sword arm and Fateh the resultant victory, have been received from Guru Nanak to Guru Gobind Singh Ji. The imprint of this seal is available on the *Hukamnamas* issued by Banda Singh Bahadur. Banda Singh Bahadur also issued the state coin in the name of Sikh Gurus with the following legend;

Obverse :-

Sikkah Zab bar har do
alam tegh-i-Nanak wahib ast,
Fateh Gobind Singh
Shah-i-Shahan
Fazal Sacha Sahib ast.

(Coin has been struck in both the worlds, herein and hereafter under the guaranteed under Guru Nanak Dev Ji's double edge sword, the victories of Guru Gobind SIngh Ji has been with the grace of Lord Allmighty.)

Reverse :-

Zarb ba aman-al-dahar musawarat
Saahr Zinat
al-takhat Khalsa mubarik bakht.

(Coin at the place of perfect peace, picture of a beautiful city, where the fortunate throne of the Khalsa is to located.) These coins were issued for three years 1710-1712, where as the "Takhat Khalsa" a adorned initiated by Banda Singh Bahadur. It is very

ironic that no such term was placed on Sikh coins by the Misl rulers and the long reign of Maharaja Ranjit Singh.

The Majhail community are brave fighters but somewhat too egoistic and indisciplined. Their main mouth-piece has been Rattan Singh Bhangoo the author of Panth Prakash, (An epic poem bringing out the saga of 18th century struggle of Sikhs against the mighty Mughal forces for which Rattan Singh spend over 30 years to finalize the same.) The Rattan Singh Bhangoo and his ancestors from whom he heard the stories have been having strong bias against the Banda Singh Bahadur. The immediate reason appears to his selection as commander of Sikh forces by Guru Gobind Singh Ji over and above the exising Sikh leader more so the Mujhail leaders. In the battle of Gurdas Nangal Sikh forces under Banda Singh Bahadur were besieged by Mughal forces who with passage of time made it impossible for the Sikhs a safe passage. Baba Binod Singh had broken out of siege and many Mujhail soldiers had also left the besieged area on the plea of collection food articles etc. In case Baba Binod Singh had on his own, collected Sikh forces and attacked the besiegers at one or two points, the escape of besieged Sikh would have been quite possible. Probably their bias against Banda Singh Bahadur did not prompt them to do the same. Had Banda Singh Bahadur and his men come out, the Sikhs struggle would have got another lease of life and achieved greater success but it was not so destined. A couple of passages of Rattan Singh Bhangoo's account showing is apparent bias are as under :-

I. The Guru directed him (Banda) to invite the Mujhail Singhs to join him,

And instruct them to lead his forces from the front.

These Mujhail Singhs were the bravest of the brave and so much committed

That the Mughals would flee from the field scared of them.

They being committed followers and disciples of their Guru,

Had been invested with all the spiritual powers of their Guru,

The Guru had passed on his sovereignty to these Singhs,

Which they had preserved and imbibied in true spirit.

The Mujhail Singhs and the Guru were image of each other,

As the Guru and these Singhs were part of the state of Punjab.

II. "But the bravest Mujhail Singhs assured Banda Singh

That they would fight with the Mughals even without his participation.

So as Banda Singh's own followers started deserting him

The Mujhail Singhs kept on fighting with the Mughals fighting from the front."

The worst act of character as-

sassination of Banda Singh Bahadur by Rattan Singh Bhangoo is his designing a charge-sheet against Banda Singh Bahadur so false and vicious that such false charge-sheets issued by the worst police station of Punjab appeared to be works of novices. Rattan Singh Bhangoo has raised the issue in the form of question and answer :

(A Question) : If anybody posed this question (to the author)
That Banda Singh, being an omniscient person,
How could he not see through the game,
That the Mughals were playing a fraud on him.

(Author's Answer) : Banda had made the following lapses;
First, he had offended the Guru mother,
Second, he had compromised his moral character,
Through his sexual indulgence with so many women.
Third, he had lost command over his Birs (Captive spirits),
Which incapacitated him from flying at his own will,
Fourth, he had left his book of necromancy in Mandi,
By handing it over to Mandi chief Sudh Sain.
Fifth, he indulge in talking ill of the great Guru,
Sixth, he got estrange from the Khalsa Panth.
Seventh, he founded his own (separate religious order)
Eighth, he (committed a sin) of burying alive his own infant daughter.
Ninth, he had received powers of miracles gratuitously,
Tenth, he had abandoned meditation (on Guru's words)
A rare gift acquired
Gratuitously gets soon lost,
While a craft acquired with hard efforts always last longer.

The above mentioned allegations made up by Bhangoo are totally false. There is no historical evidence in the form of any correspondence, record etc. between Mata Sundari Ji and Banda Singh Bahadur. Infact she had moved to Mathura from Delhi in a house provided by Raja of Jaipur during Sikh and Mughal hostilities). The *hukamnamas* by Mata Sundri Ji are available and the first *hukamnama* is after the martyrdom of Banda Singh

Bahadur. The story is a creation of Bhangoo's sick mind. To levy such allegations against the ablest and bravest commander of Sikh nation is not only unbecoming, it is equally unpardonable.

The allegation that Banda Singh Bahadur had proclaimed himself as the Guru of the Sikhs does not stand the test of historical scrutiny based on original authentic accounts of better informed contemporary writers, official and private. Nor there is any evidence available of his visit to Amritsar where he is alleged to have assumed the manners and attitude of a Guru. It may also be mentioned here that there is nothing in the contemporary or the earliest available records-official diaries and chronologies, state and family history, personal memoirs, etc.-to show that any negotiations were, at this time or at any other time, were carried on between Farrukh Siyar and Mata Sundari Ji, the wife of Guru Gobind Singh Ji, or that any conflict took place between Banda Singh Bahadur and Mata Sundri Ji or the Khalsa. The alleged correspondence between Farrukh Siyar and Mata Sundari stated to have been carried out in 1714-15 is totally incorrect as during the said period Banda Singh Bahadur and his forces were besieged in Gurdas Nangal. Bhai Nand Lal during his last year was running a school in Multan and the date of his death is given as 1705 in Mahan Kosh.

As stated above the first charge against Banda Singh Bahadur having offended Mata Sundri is totally false and incorrect. The second charge that he had compromised his moral character is totally baseless and unbecoming of a historian making these charges without the slightest evidence support in thereof.

The third and fourth allegation that he had lost command over the captive Birs is false and frivolous. Although people has been saying, especially the Mughal historians, of Banda Singh Bahadur possessing super-natural powers but since Banda Singh Bahadur becoming a disciple of Guru Gobind Singh Ji, he did not practice any such miracles to gain any benefit for him and for his men. When Aali Singh and Mali Singh from Bhasor expected to see a miracle from Banda Singh Bahadur, even Rattan Singh Bhangoo states that Banda told the Singhs that all miracles belong to the Guru who will stand by those who are his Khalsa. Therefore, time and again the stories woven about miracles conducted by Banda Singh Bahadur are totally false and malicious. If he could fly at will, he could have flown out of Gurdas Nangal.

The fifth allegation is that Banda Singh Bahadur indulge in talking ill of the great Guru is not supported by the any evidence howsoever flimsy. Guru Gobind Singh Ji is the most revered Guru with Bandhai

Sangthan in their deras and Gurudwaras.

The sixth allegation is that he got estranged from the Khalsa Panth. There is no evidence that the Khalsa soldiers at any time left him, infact up till the last battle the Sikhs came in large number to fight whenever Banda called for them. There is a single solitary case of Baba Binod Singh leaving the Khalsa and riding out of Gurdas Nangal. It appears to be some difference of opinion over the conduct of the operations. The democracy in the Khalsa was of such level that even in the time of Guru Gobind Singh Ji forty Sikhs left Anandpur Sahib and went back to their villages. The allegation is baseless and incorrect.

The seventh allegation is that he founded a separate religious order and called himself the Guru. Among the Sikh community, there are Babas who called themselves Gurus and some are called Sat Gurus. If Banda had called himself a Guru and setup a new religious order, his successors would also have been called Gurus. Author has visited their *dera* at Riasi and has observed that there is no infringement, howsoever minor, of the religious tradition of the Sikhs. Of course, they seem to have great devotion to the person of Guru Gobind Singh Ji and they are addressed by their disciple as Baba Ji and not Guru Ji.

The eighth allegation is that Banda Singh Bahadur had buried alive his own infant daughter. This allegation is without an iota of evidence and is a creation of a debased mind.

The ninth and tenth allegations are similar to the allegations made at third and forth. If Banda Singh Bahadur had stopped using supernatural powers on becoming the disciple of Guru Gobind Singh Ji, Bhangoo's harping on the use or non-use of super natural powers is the job of a mind devoid of positive thinking.

The merit of Panth Prakash being a notable epic of the Sikh warriors of 18th century seriously stands tarnished with the biased, frivolous and malicious account of Banda Singh Bahadur. Banda Singh Bahadur was selected by Guru Gobind Singh Ji and he was not given his due place and all sorts of undersirable tales have been woven about him by Rattan Singh Bhangoo an act very unbecoming and very unworthy on his part.

Some historians have repeated some of the charges made by Bhangoo in Panth Prakash, some of them have ignored some of the more serious one. None of them have given any analytical proof for those charges of Bhangoo which they have included in their works. It is a matter of great irony that none of the historians especially Sikh historians have made any attempt to undo the wrong, wash away the filth smeared on Banda Singh Bahadur and restore him to his due place under the Sun. OO

Salvation According to Sikhism

-Santokh Singh*

Sikhism is not a religion of escapism from the world in the hope of a bright hereafter. The references of salvation in *gurbani* are not about the bright hereafter unrelated to his present life. *Gurbani* says :

Harkh sog ja kai nahin
bairi mit saman
kahu Nanak sun re mana
Mukat tahi tai jan.

Those who do not have thrills and sorrows, who have no foes and all friends, sayeth Nanak, such people attain salvation.

And again :

Jih prani haumai taji
karta Ram pachhan
Kaho Nanak wahu mukt nar
ih man sachi man

Those who discard egoism and who ascribe their achievements to God's grace, sayeth Nanak, verily such people attain salvation.

Some of the essential attributes of salvation according to Sikh religion are that the man should be free from sorrow and worldly pleasures, he should not have attachments with, nor enimity with any one and that he should give up his egoism and surrender himself to His Will. When such a state of Bliss is obtained by man in this world, he attains salvation and this state of Bliss continues in the hereafter.

According to *Gurbani* a Sikh is not to be satisfied with anything short of love of God and that is to a Sikh more important than salvation.

raj nah chahon
mukti nah chahon
man prit charan kamlare

I seek not rule, nor salvation
I Seek the love of thy Lotus feet.

Many of us have seen in our life .time an example of javan mukt in Bhai Vir Singh. He was always in tune with God while discharging his worldly duties extremely efficiently. He was an excellent husband, a loving father, a true friend, a unique social reformer, a lover of Nature and a sublime writer. He was instrumental in setting up an orphanage in Amritsar where kirtan was taught to the inmates and which produced great ragis like Bhai Samund Singh, Bhai Surjan Singh, Bhai Santa Singh and Bhai Gopal Singh. He was one of the founders of the Chief Khalsa Diwan and Sikh Educational conference which set up a large number of schools and colleges in the punjab. He wrote a number of books like Sundari, Bijai Singh, Satwant Kaur, Baba Naudh Singh, Rana Surat Singh, Kalgi Dhar chamatkar, Guru Nanak Chamatkar, Asht Gur Chamatkar, Balam Sakhiam etc. which are not only of high literary value but are so soul stirring that many Sikhs have made their lives more purposeful by reading these. Whosoever came in contact with him was inspired by his personal example and his talk which was always directed towards makings people God conscious.

If only the message of Sikhism is followed by us we can achieve the state of bliss in which we attain salvation in this world itself. OO

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

✤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩੧੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੪੧੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੩੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧੦੦/-ਰੁਪੈ
ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-	
✤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ :-	
✤ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੫੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਛੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੧੦੦/-ਰੁਪੈ
ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ :-	
✤ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੧੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੨੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ
ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-	
✤ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੫੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਬਾਰੇ :-	
✤ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ	੩੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ	੭੧੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ	੩੬੫੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ (ਇਕ ਵਾਰ ਭਰੋ)	੩੬੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੇਲੇ ਆਦਿ ਸਮੇਂ	੩੬੨੦੦/-ਰੁਪੈ
ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰੀਸਰ ਕੰਪਲੈਕਸ) :-	
✤ ਵੀ.ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੧੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਅਤੇ ਫਸ਼ਟ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੭੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸੈਕੰਡ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ. ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੩੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
✤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਵਨ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
ਹਸਪਤਾਲ ਫੰਡ ਬਾਰੇ :-	
✤ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ (ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ)	੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ

ਨੋਟ :- ਲੋਕਲ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਂਨ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ੯-੦੦ ਵੱਜੇ ਗੇਟ ਨੰ.੨ ਤੋਂ ਬਸ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰੀ ਟਿਕਟ ੭੫/- ਰੁਪੈ ਭੇਟਾ ਹਨ । ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਊਂਟਰ ਤੇ ਟਿਕਟ ਬੁਕ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

Superintendent

Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded (M.S.) India

Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press-231170) Fax No.-02462-234812.

E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.

SACHKHAND PATRA Regd. With Registrar of News Papers for India Vide No.22887/74 Postal Regd. G.-2/RNP/NND-71/2009-11 (May 2010)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਉਹ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ (ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ । ਸਤੰਬਰ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇਕੇ ਜੁਲਮੀ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ।

Printed & Published by **S. D.P. Singh** Superintendent for Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded and Printed at Dushat Daman Printing Press, Nanded-431601 (M.S.)-India
Editor-**Gyani Awtar Singh 'Sheetal'**
Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press 231170) Fax No.-02462-234812.
E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.